

BURSA İNEBEY YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN FIKIH RİSÂLELERİ: TESPİT, TASNİF VE DEĞERLENDİRME*

Prof. Dr. Recep CİCİ**

Bilal USLU***

Özet: Risâleler yazıldığı dönemin toplumsal meseleleriyle doğrudan alakalı olan ilmi literatürden biridir. Bursa ve çevresinde geniş bir zaman dilimini kapsayan yazma eserlerin bulunduğu İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, yazma fıkıh risâlelerini deruhte etmesi sebebiyle coğrafyanın beşerî ve ilmi tarihi açısından önemli bir hazine konumundadır. Kütüphane'de bu kapsamda tespit edilebilen 426 yazma fıkıh risâlesi mevcuttur. Mükerrer olanlar hariç risâle sayısı 281'dir. Bu makalede risâleler; usûl-i fıkıh, fûrû-i fıkıh ve muhtelif olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır. Usûl-i fıkıh risâleleri 8 adet olup tek başlık altında toplanmıştır. Fûrû-i fıkıh risâleleri 9 ayrı başlık olup toplam 249 adettir. Muhtelif risâleler başlığı altında ise 24 risâle bulunmaktadır. Bu risâlelerin 136'sı günümüze yazma olarak ulaşmış olup matbûları mevcut değildir. Geri kalan 145 risâle ise neşredilmiştir. Çalışmamızda konularına göre ana başlıklarını verdiğimiz risâlelerin matbû olup olmamalarına itibarla tasnifi ve çeşitli açılardan değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Risâle, Fıkıh Risâlesi, Yazma Eser, İnebey Yazma Eser Kütüphanesi

Fiqh Risalas of The Bursa Inebey Manuscript Library: Determination, Classification and Evaluation

Abstract: Risalas are one of the scientific literature that is directly related to the social issues of the period in which it was written. Inebey Manuscript Library, which contains manuscripts written in a large period of time in Bursa and its environs, is an important treasure in terms of human and scientific history of geography as it takes the written Fiqh manuscripts. There are 426 Fiqh manuscripts that can be identified in the Library. Except for the repeated ones, the number of risalas is 281. In this article, risalas were collected as Methodology of Fiqh, Branches of Fiqh and various main topics. The Number of Methodology of Fiqh risalas are 8 and were collected under a single title. The Branches of Fiqh are subject to 9 different titles and 249 in total. There are 24 risalas under various title. 136 of these risalas have reached the present day and they are not published. The remaining 145 were published. In this paper, we will evaluate and classify risalas -which are titled according to topics- in terms of whether they are published or not.

Keywords: Risalas, Fiqh Risalas, Manuscript, Inebey Manuscript Library.

* Bu makale, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Recep CİCİ'nin danışmanı olduğu, "Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Fıkıh İle İlgili Risâleler Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ciciirecep@hotmail.com

*** Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, uslubilal1453@gmail.com

GİRİŞ

Kâtib Çelebi'nin yaptığı istilahî tanıma göre risâle, “bir meseleyi özetle ele alıp inceleyen ve o konudaki neticeyi ortaya koyan kısa metin”dir.¹ Risâleler, gündemde olan ve çözülmesi gereken önemli hukukî meselelerin halli için yazılan, meselenin hukukî yönüne dair görüş ve düşünceleri yansıtan, kısa ve özlü hukukî eserler, başka bir deyişle ilmî makalelerdir. İslam Hukuku alanında yazılmış risâle literatürü daha ziyade güncel konularla ilgili olduğundan, hem kaleme alındıkları dönemin yazar ve hukukçuları hakkında hem de devrin özellikleri ya da gündemi konusunda birer tarihî vesika niteliğini taşıdıklarından hukuk tarihinin en önemli kaynakları arasında yer alırlar.² Fıkıh risâleleri bu özellikleri sebebiyle hukukî boyutuyla birlikte sosyolojik olarak da büyük öneme sahiptir. Bir dönemde ve bir coğrafyada telif edilmiş risâlelerin tespiti ve değerlendirilmesi, o dönem ve coğrafyadaki sosyolojik haritanın ve literatür hafızasının çıkarılması hususunda çok önemli veriler sağlayacaktır.

VIII./XIV. asırda Yıldırım Bayezid'in subaşlarından olan İnebey tarafından medrese olarak yaptırılmış olan yapı 1674'de Amcazâde Hüseyin Çelebi³ tarafından kapsamlı bir onarımdan geçirilmiş ve sonraki yıllarda Hüseyin Çelebi Medresesi olarak kadî sicillerine işlenmiştir. Medreselerin kapatılmasından sonra 1962 yılına kadar konserve imalathanesi olarak kullanılmıştır. Osmanlı'nın ilk medrese kütüphanesi olma özelliğine sahip kütüphaneyi de içerisinde bulunduran bu yapı, 1969'da asıl amacına uygun olarak kütüphaneye çevrilmiştir.⁴

Bursada vakıf koleksiyonları halinde hizmet veren çeşitli vakıf kütüphaneleri, 1948 yılında “Bursa Umûmî Kütüphanesi” adıyla Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış ve Orhan Camii eyvanında hizmet vermeye başlamıştır. Söz konusu kütüphane 1962 yılında “Bursa İl Halk Kütüphanesi” adını almıştır. 1969 yılına gelindiğinde Orhan Camii eyvanındaki kütüphane, İnebey Medresesi'ne taşınmış ve “Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi” adıyla hizmet vermeye başlamıştır. Kütüphane 2010 yılında Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'na bağlı olarak “Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi” adıyla yeniden yapılandırılmıştır.⁵

1 Kâtip Çelebi, , *Keşfü'z-Zunûn*, I, s. 840.

2 Cici, *Osmanlı Dönemi İslam Hukuku Çalışmaları*, s. 307.

3 Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Özkan, *Köprülü Amcazâde Hüseyin Paşa*.

4 Anameriç, “Bursa Yazma ve Eski Eserler Kütüphanesi”, s. 468.

5 Ateş, *Osmanlı İlim Miras'ında Yazma Fıkıh Usûlü Literatürü*, s. 11.

Osmanlı'nın ilk başkenti olan Bursa'nın merkez ve ilçelerinde birçok büyük vakıf, medrese ve kütüphane kurulmuştur. Bu cümleden olarak başta Haraçcıoğlu medresesi, Ulu Camii ve Orhan Camii olmak üzere diğer cami, medrese ve tekke gibi çeşitli ilim ve kültür merkezlerinde bulunan matbû ya da yazma eser koleksiyonlarını daha iyi muhafaza edebilmek amacıyla oluşturulmuş olan İnebey Kütüphanesi'nde bir kısmı ünük ve müellif hattı birçok nüsha bulunmaktadır.⁶ Bursa ve çevresindeki yazma ve matbû eserler kütüphanede 23 koleksiyon içerisinde olup sadece yazma eserlerin bulunduğu 12 koleksiyon vardır. Bunlar; Orhan Kütüphanesi, Haraçcıoğlu (Cizyedarzâde) Kütüphanesi, Hüseyin Çelebi Kütüphanesi, Kurşunizâde Kütüphanesi, Ulu Camii Kütüphanesi, Millî Kütüphane, Halkevi Kütüphanesi, Genel Kütüphane, İznik Müzesi, Sakarya Müzesi, Bolu Müzesi ve Kocaeli Müzesi'dir.⁷

36516 cilt eserin bulunduğu kütüphanedeki 8932 cilt, on beş bini aşkın yazma eser yer almaktadır. 5553 cilt yazmanın İslamî ilimlere ait olduğu kütüphanede 2136 eser fıkıh ilmine aittir. Fıkıh risâlelerinin sayısı 281'dir ve bu sayı mükerrerlerle birlikte 426'ya ulaşmaktadır. Bu makalede risâlelerin tamamı incelenmiş ve konularına göre tasnif edilip değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

1. RİSÂLELERİN KONULARINA GÖRE TASNİF EDİLMESİ

Bu bölümde İnebey Kütüphanesi'nde mevcut olan fıkıh risâleleri konularına göre tasnif edilmiş olup; usûl-i fıkıh, fûrû-i fıkıh ve muhtelif olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır. Usûl-i fıkıh risâleleri 8 adettir. Fûrû-i fıkıh risâleleri 9 ayrı başlık olup toplam 249 adettir. Muhtelif risâleler başlığı altında ise 24 risâle bulunmaktadır. 281 risâleden 136'sı günümüze yazma olarak ulaşmış olup basılmamış veya bir çalışmaya konu yapılmamıştır. Geri kalan 145 risâlenin 140'ı matbûdur. 5 risâle ise yüksek lisans tezi olarak çalışılmış ve tahkik edilmiştir.

Burada ana başlıklarını verdiğimiz risâlelerin matbû olup olmamalarına göre tasnifi ve değerlendirmesi yapılacaktır.

6 Cici, Ateş, Kaya, "Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesindeki Fıkıh Usûlü Kitapları"; s. 133; Ateş, *Osmanlı İlim Mirasında Yazma Fıkıh Usûlü Literatürü*, s. 11.

7 http://www.inebey.yek.gov.tr/Home/Index_?n_id=3 (05.02.2019).

1.1. USÛL-İ FIKİH RİSÂLELERİ

1.1.1. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî tabakâti'l-fukahâ</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	54b-56b	---	UC1840/2 ⁸	Arp.
2	<i>Risâle fî'l-istishâbi ve mâ taferrâ'a aleyhi mine'l-mesâili'l-fikhiyye</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	194-201	XI./XVII. asır	OR489/35	Arp.
3	<i>Risâle 'alâ mebhâsi'l-mefhûm</i>	Ahizâde Abdülhalim Efendi (ö.1013/1604)	1b-16b	---	HC1178/1 ⁹	Arp.
4	<i>Risâle fî'l-usûl (Zübdetü'l-usûl)</i>	Bahâüddin el-Âmilî (ö. 1031/1622)	210b-219b	1024/1615	GE38/12	Arp.

1.1.2. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî halli latif fî kavâidi'l-ahkâm</i>	Bahâüddin el-Âmilî (ö. 1031/1622)	224b-227a	1024/1615	GE38/14	Arp.
2	<i>Risâle-i kâti'i'l-müfteriyât</i>	Şeyh Hasan (Dobruçalı) (h. XII/XVIII. asır)	191a-192b	1111/1700	OR3187/11	Arp.
3	<i>Risâle fî'l-kavli'l-müctehed fih</i>	?	224a-251b	---	HC1192/11	Arp.
4	<i>Risâle 'alâ kelâmi't-tavdîh ve't-telvîh fî mebhâsi'l-hüsn ve'l-kubh</i>	?	81b-100b	X./XVI. asır	OR940/6	Arp.

8 Esere ait kütüphanede bulunan diğer nüsha; İnebey Yazma Eser Ktp., nr. UC3494/6. (Bundan sonra ilgili risâlelerin kütüphanedeki diğer nüshalarını belirtmek için dipnotta sadece demirbaş numaraları verilecektir.)

9 UC1399/8.

1.1.3. Değerlendirme

İnebey Kütüphanesi'nde usûl-i fıkıh konuları ile alakalı 8 risâle bulunmaktadır. Bunlardan 4'ünün matbûsu bulunmakta olup geriye kalan 4'ü yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Kütüphanede İbn Nüceym¹⁰ ait olan *Risâle fi'l-istishâbi ve mâ taferra'a aleyhi mine'l-mesâili'l-fıkhiyye*'nin 3 nüshası, Kemalpaşazâde'nin¹¹ *Risâle fi tabakâti'l-fukahâ*'sının 2 nüshası, diğer usûl-i fıkıh risâlelerinin ise birer nüshası bulunmaktadır.

Bu risâlelerden istinsah tarihi en eski olanı, müellifi belli olmayan *Risâle 'alâ kelâmi't-tavdih ve't-telvih fi mebhâsi'l-hüsn ve'l-kubh* risâlesidir. Kütüphane kayıtlarına göre istinsah tarihi hicri X. asırdır. Bahâeddîn el-Âmilî¹²'ye ait iki usûl risâlesinden biri olan *Risâle fi'l-usûl* 1024/1615 tarihinde, müellifin hayatta olduğu dönemde istinsah edilmiştir.¹³ Matbûsu bulunmayan risâlelerden *Risâle-i kâti'î'l-müfteriyât*, müellif hattı olarak kaydedilmiştir ve 1111/1700 tarihinde kaleme alınmıştır.¹⁴

Risâle olma özelliğinden dolayı eserler, usûl konularını bütüncül bir şekilde ele almamışlardır. Sadece Şii âlimlerden biri olan Âmilî'nin *Risâle fi'l-usûl* adlı eseri, usûl konuları bakımından bir bütünlük arz etmektedir. *Risâle fi'l-istishâbi ve mâ taferra'a aleyhi mine'l-mesâili'l-fıkhiyye*, istishab konusunu işlemektedir ve müellifin risâlelerinin toplandığı matbû mecmuada mevcuttur. *Risâle 'alâ mebhâsi'l-mefhûm*, usûl-i fıkıhın önemli konularından olan mefhûm-i muhalefeti ele almaktadır. Bu risâlenin de matbûsu bulunmaktadır. *Risâle fi tabakâti'l-fukahâ*, müctehitlerin mertebelerini ele alır ve müstakil olarak basılmamış olsa da Zâhid el-Kevserî'nin *Hüsnü't-tekâdi fi sîreti'l-İmâm Ebî Yûsuf el-Kâdi*¹⁵ isimli

10 Hayatı hakkında bilgi için bk. el-Bağdâdi, *Hediyetü'l-ârifin*, I, s. 378; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, III, s. 104; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, s. 116-117; Özel, "İbn Nüceym, Zeynüddin", s. 236-237 (Müelliflerin hayatlarına dair başvuru kaynakları ve kısa bilgiler de yine dipnotlarda zikredilecektir.)

11 Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. el-Bağdâdi, *age.*, I, s. 161; ez-Zirikli, *age.*, I, s. 390; Turan, "Kemalpaşazâde (Hayatı)", s. 238-240; Çelebi, "Kemalpaşazâde (Eserleri)", s. 245-247.

12 Lübnan'da 953/1546'de doğmuştur. Babasıyla İran'a gitmiş ve eğitimini Kazvinde almıştır. I. Şah Ahmet tarafından şeyhülislam tayin edilmiştir. Kâzimiyye ve Necef'te talebe yetiştirmiştir. Mısır, Irak, Hicaz, Suriye ve Anadolu'yu gezmiş; seyahatlerinde çeşitli âlim ve zâhidlerle görüşmüş ve bazı eserlerini de bu yolculuk sırasında yazmıştır. Daha sonra İsfahan'a yerleşmiştir. 13 Şevvâl 1031/1622'de vefat etmiş ve cenazesi Tûs'a (Meşhed) nakledilerek orada defnedilmiştir. Katı bir Şii olamaması sebebiyle bazıları onun Sünnî olduğunu iddia etmişlerdir. Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. el-Bağdâdi, *age.*, II, s. 273; ez-Zirikli, *age.*, VI, s. 102; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, s. 102; Okumuş, "Âmilî, Bahâeddin", s. 60-61; Ateş, *age.*, s. 154-156.

13 el-Âmilî, *Risâle fi'l-usûl*, vr. 219a.

14 Şeyh Hasan, *Risâle-i kâti'î'l-müfteriyât*, vr. 192b.

15 el-Kevserî, *Hüsnü't-tekâdi fi sîreti'l-İmâm Ebî Yûsuf el-Kâdi*, el-Mektebetü'l-Ezheriyyeti't-Türâs, Kahire 1998.

eserinin hâmişinde basılmıştır. Ayrıca Hasan Özer tarafından tahkikli tercümesi yapılmıştır.¹⁶ *Risâle ‘alâ kelâmi’t-tavdîh ve’t-telvîh fî mebâhisi’l-hüsn ve’l-kubh* isimli risâle ise “hüsün-kubuh” konusunu ele almaktadır. Dobrucalı Şeyh Hasan’a¹⁷ ait olan *Risâle-i kâti’i’l-müfteriyât* ve müellifi belli olmayan *Risâle fî’l-kavli’l-müctehed fih* isimli risâleler içtihat hususunda gerekli olan bazı bilgileri ele almaktadır. *Risâle fî halli latîf fî kavâidi’l-ahkâm* ise bir takım küllî kaideleri ihtiva etmektedir.

1.2. FÜRÛ-İ FIKIH RİSÂLELERİ

İnebey Kütüphanesi’nde bulunan fürû-i fıkıh risâlelerinden 104’ü “ibadetler” bölümüyle alakalıdır. Geriye kalan risâlelerin bölümlere göre sayısı şu şekildedir: Şahıs hukuku 11; Aile hukuku 13; Eşya hukuku 35; Borçlar hukuku 20; Miras hukuku 21; Yargı hukuku 24; Ceza hukuku 10; Devlet (idare) ve Savaş hukuku 11 adet. Bu kısımda kütüphanedeki fürû-i fıkıh risâleleri tasnif edilip konuyla ilgili bazı değerlendirmelere yer verilecektir.

1.2.1. İbadetler

1.2.1.1. Temizlik

1.2.1.1.1. Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî me’seleti’l-bîr</i>	Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474)	62b - 76a	X./XVI. asır	HO635/2	Arp.
2	<i>el-Hayru’l-bâkî fî cevâzi’l-vudûi mine’l-fesâkî</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	2 - 13	XI./XVII. asır	OR489/1	Arp.
3	<i>Zuhru’l-mütehhilîn ve’n-nisâ fî ta’rîfi’l-athari ve’d-dimâ</i>	El-Birgivi, Mehmed b. Pir Ali (ö. 981/1573)	1 - 8	1173/1759	OR491/1 ¹⁸	Arp.

16 Özer, “İbn-i Kemâl ve Tabakâtü’l-Fukahâ Adlı Eseri”, s. 353-374.

17 Müellif hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Risâlenin müellif hattı olarak kabul edilmesi sebebiyle hicri XII. asırda yaşadığı düşünülmektedir. Nitekim ferağ kaydında risâlenin hicri 1111 senesinde yazıldığı kaydedilmiştir. Müellifinin nisbesi kayıtlı değildir. Fakat risâle, Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Hacıoğlu Pazarcık semtinde yazılmıştır. 1500’lerden (hicri X. asır) itibaren Müslümanların yerleşim yeri olan Dobruca’nın Hacıoğlu Pazarcık semti, önemli bir ilim ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Birçok cami, medrese ve tekkeye ev sahipliği yapmıştır. Mecmuanın Balkanlardan gelen muhacirler tarafından getirilmiş olması muhtemeldir.

18 UC3506/9; UC936/10; GE194/5.

4	<i>Zehrü'n-nadır 'ale'l-havdi'l-müstedir</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	41a – 48b	1148/1735	HO481/3	Arp.
5	<i>el-Ahkâmü'l-mulahasa fi hükmi mâil-himmasa</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	49a – 51b	1148/1735	HO481/4	Arp.
6	<i>el-'İkdü'l-ferid li-beyâni'r-râcihi mine'l-hilâfi fi cevâzi't-taklid</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	52a – 68b	1148/1735	HO481/5	Arp.

1.2.1.1.2. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda</i>	Ebu'l-Kâsım İsmail b. el-Hüseyn el-Beyhakî (ö. 402/1012)	201a– 206b	---	HC289/2	Arp.
2	<i>er-Risâletü'l-vudûiyye fi'r-resâilîş-şer'ati'l-Mustafaviyye</i>	Molla Hüsrev (ö. 855/1480)	50+19	993/1585	HC357	Arp.
3	<i>Zehrü'r-riyâd fi hükmi'l-mütevaddi'i fi'l-hiyâd</i>	İbnü'ş-Şihne (921/1515)	85b – 93a	981/1573	HO584/4	Arp.
4	<i>Risâle fi'sti'mâleti mâ'in-nehri'l-muhâletati'n-necâse</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	194a	---	UC3521/15	Arp.
5	<i>Risâle fi vücûbi îsâli'l-mâi ilâ câmi'i'l-lihyeti fi'l-ğusl</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	194b	---	UC3521/16	Arp.
6	<i>Risâle fi beyâni'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda</i>	?	167b-174a	---	GE1605/17	Frs.
7	<i>Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâs</i>	?	107b-114a	1123/1711	GE4332/8	Arp.

1.2.1.1.3. Değerlendirme

İbadetler başlığı altında tespit ettiğimiz risâleler 7 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden ilki “temizlik” konusudur. Klasik fıkıh literatüründe daha çok “Kitâbü't-Tahâre” şeklinde isimlendirilmektedir. Bu başlık altında hakikî ve hükmi temizlik ile ilgili konular ve “sular” bahsi bulunmaktadır.

Temizlik bölümünde 13 risâle vardır. Bunlardan 6 tanesi matbû olarak mevcuttur. 7'si ise yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Kütüphanede İmam Birgivi'ye¹⁹ ait *Zuhru'l-müteehhilin ve'n-nisâ fi ta'rîfi'l-athari ve'd-dimâ* isimli risâlenin 4, İbn Nüceym'in *Hayrü'l-bâkî fi cevâzi'l-vudûi mine'l-fesâkî* isimli risâlesinin 3, Şürünbülâlî²⁰'ye ait *el-Ahkâmü'l-mülahhasa fi hükmi mâi'l-himmasa* risâlesinin 2 nüshası bulunmaktadır. Konuyla ilgili geri kalan 10 risâlenin ise birer nüshası mevcuttur.

Bu konuda incelediğimiz risâlelerin istinsah tarihi en eski olanı İbnü'ş-Şihne'ye²¹ ait olan *Zehrü'r-riyâd fi hükmi'l-mütevaddi fi'l-hiyâd* isimli risâledir ve istinsah tarihi hicrî 981 olarak kaydedilmiştir. Bu risâleyi Molla Hüsrev'in²² hicrî 993 senesinde, Feyzullah b. İbrahim eliyle istinsah edilmiş²³ *er-Risâletü'l-vudûiyye fi'r-resâiliş-şerî'ati'l-Mustafaviyye* risâlesi takip etmektedir. Daha sonra hicrî 1123 tarihinde istinsah edilmiş²⁴ *Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâs* ve hicrî 1173 tarihinde istinsah edilmiş olan²⁵ İmam Birgivi'nin *Zuhru'l-müteehhilin ve'n-nisâ fi ta'rîfi'l-athari ve'd-dimâ* risâleleri bulunmaktadır. Geri kalan 9 risâlenin istinsah tarihleri bilinmemektedir. Müellifinin vefat tarihine itibarla telif tarihi en eski eser, Ebu'l-Kâsım İsmail b. el-Hüseyn el-Beyhakî'ye²⁶ (ö. 402/1012) ait *Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda*'dır.

Temizlik konu başlığı altındaki risâlelerden 6'sı havuz ve kuyu bahislerini de içine alan "sular" konusuyla ilgilidir. Bunlar: *Risâle fi mes'eleli'l-bî'r*, *el-Hayru'l-bâkî fi cevâzi'l-vudûi mine'l-fesâkî*, *Zehrü'n-nadîr 'ale'l-havdi'l-müstedîr*, *el-Ahkâmü'l-mülahhasa fi hükmi mâi'l-himmasa*, *Risâle fi'sti'mâleti mâ'in-nehri'l-muhâletati'n-necâse* ve *Zehrü'r-riyâd fi hükmi'l-mütevaddi fi'l-hiyâd* risâleleridir. 4 risâle, "hayız ve nifas" konularından bahsetmektedir. Bunlar: *Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda*, *Zuhru'l-müteehhilin ve'n-nisâ fi ta'rîfi'l-athari ve'd-dimâ*, *Risâle fi beyâni'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda* ve *Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâs* isimli risâlelerdir. 2

19 Hayatı ve eserleri için bk. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, 252; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, VI, 286-287; Kehhâle, *a.g.e.*, IX, 123-124, Yüksel, "Birgivi, s. 191-194.

20 Hayatı ve eserleri için bk. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 126; Kehhâle, *a.g.e.*, III, s. 265-266; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, II, s. 225; Topal, "Şürünbülâlî", s. 274-276.

21 Hayatı ve eserleri için bk. Özen, "İbnü'ş-Şihne, Seriyüddin, s. 225-227.

22 Hayatı ve eserleri için bk. ez-Ziriklî, *a.g.e.*, VI, s. 328; Kehhâle, *a.g.e.*, III, s. 584; Cici, *Osmanlı Dönemi İslam Hukuku Çalışmaları*, s. 197-199; Koca, "Molla Hüsrev", s. 252-254; Özel, *a.g.e.*, s. 203.

23 Molla Hüsrev, *er-Risâletü'l-vudûiyye fi'r-resâiliş-şerî'ati'l-Mustafaviyye*, vr. 50a. (Kütüphane kataloğunda h. 991 olarak tarih verilmiştir. Nüshada h. 993 olarak yazılmıştır.)

24 *Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâs*, vr. 114a.

25 Birgivi, *Zuhru'l-müteehhilin*, vr. 8b.

26 Hayatı hakkında bilgi bulunamamıştır.

risâle “abdest” hakkındadır. Bunlar: *er-Risâletü'l-vudûiyye fi'r-resâilîş-şer'at'i'l-Mustafaviyye* ve *el-'İkdü'l-ferîd li-beyâni'r-râcihi mine'l-hilâfi fi cevâzi't-taklîd* isimli risâlelerdir. Geriye kalan *Risâle fi vücûbi isâli'l-mâi ilâ câmi'i-l-lıhyeti fi'l-ğusl* isimli risâle ise gusülde sakal ve saçın diplerine su ulaştırılması hakkındadır.

Müellifi bilinmeyen *Risâle fi beyâni'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda* isimli risâlenin dili Farsça, diğer 12 risâle ise Arapça olarak kaleme alınmıştır.

1.2.1.2. Namaz

1.2.1.2.1. Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi sücûdi's-sehv</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	34b-40a	---	UC3534/3	Arp.
2	<i>Risâle fi cevâzi te'addüdi'l-cum'ati fi-beledin vâhid</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	62b-63a	---	GE2387/6	Arp.
3	<i>Risâle fi'l-cülûsi beyne's-secdeteyn</i>	Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474)	85b-89b	974/1566	HO635/5	Arp.
4	<i>Risâle fi mes'eleli iştibahi'l-kibleti min kitâbi'l-Vikâye</i>	Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474)	77b-79a	974/1566	HO635/3	Arp.
5	<i>Risâle fi'l-fetâvâ bi'l-farîza (Risâle fi'l-vasli't-tatavvu'i bi'l-farîza)</i>	Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474)	81a-84b	974/1566	HO635/4	Arp.
6	<i>Risâle fi's-salâti'l-vüstâ</i>	Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahmân (ö. 911/1505)	57a-63a	---	UC1861/5	Arp.
7	<i>Risâle fi hasâisi yevmi'l-cum'a</i>	Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahmân (ö. 911/1505)	70b-82a	---	GE2387/7	Arp.
8	<i>Risâle fi'l-ef'âli'lleti tüf'âlû fi's-salâti alâ kavâidi'l-mezâhibi'l-erba'a</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	14-17	XI./XVII. asır	OR489/2	Arp.
9	<i>Ref'û'l-ğışâ'an vakteyi'l-âsri ve'l-ışâ</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin ö. 970/1563)	28-36	XI./XVII. asır	OR489/6	Arp.

10	<i>Risâle fi'l-iktidâi fi's-salâti li'l-muhâlif</i>	Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)	155b-166a	1120/1708	UC3496/6	Arp.
11	<i>Sîlâtü'l-cevâiz fi salâti'l-cenâiz</i>	Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)	135b-148b	---	UC2060/5	Arp.
12	<i>Dürü'l-künûz</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	69a-84b	1148/1735	HO481/6	Arp.
13	<i>el-Mesâilü'l-beyyineti'z-zekiyye 'ale'l-İsnâ Aşeriyye</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	85a-97a	1148/1735	HO481/7	Arp.
14	<i>Cedâvilü'z-zülâli'l-câriye li tertibi'l-fevâiti bi külli ihtimâl</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	97b-104b	1148/1735	HO481/8	Arp.
15	<i>en-Nazmü'l-müstedâb li-hükmi'l-kırâati fi salâti'l-cenâze</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Misrî (ö. 1069/1659))	105a-113a	1148/1735	HO481/9	Arp.
16	<i>İthâfü'l-erîb bi cevâzi istinâbeti'l-hatîb</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	113b-122b	1148/1735	HO481/10	Arp.
17	<i>Tuhfetü a'yâni'l-ğınâ bi-sihhati'l-cumâti ve'l-ideyni fi'l-fenâ</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	123a-128b	1148/1735	HO481/11	Arp.
18	<i>en-Nefehâtü'l-kudsiyye fi kırâati'l-Kur'ân ve kitâbetihî bi'l-Fârisiyye</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	129a-141a	1148/1735	HO481/12	Arp.
19	<i>Risâle müte'allika li'l-huşû'i fi's-salât</i>	Ebu Saïd el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	103b-117a	1203/1788	UC3493/11	Arp.

1.2.1.2.2. Matbûları bulunmayan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle-i şurûtu's-salât</i>	Molla Fenâri (ö. 834/1431)	65-72	1149/1736	UC1140/4 ²⁷	Arp.
2	<i>Tuhfetü'l-mehdiyye fi 'ilmiş-şer'ati'l-hanefiyye (manzûm şurûtu's-salât)</i>	Molla Fenâri (ö. 834/1431)	44b-46b	---	GE2400/2	Osm.
3	<i>Cevâbü't-tahkik li-suâli keyfiyyeti's-salâti havle beyti'l-âtik</i>	Mustafa el-İskilibi (ö. 920/1514)	1a-5b	1173/1759	GE1982	Arp.
4	<i>Nuruş-şem'a fi beyâni zuhri'l-cum'a</i>	Muhammed b. Ali el-Makdisî (ö. 1004/1596)	127b-138b	---	GE1584/7	Arp.
5	<i>Zeylû tezyîni'l-'ibâre</i>	Ali el-Kâri (ö. 1014/1605)	16a-19a	---	UC2496/4	Arp.
6	<i>Risâle fi kitâbi's-salât mine'l-Hidâye</i>	Tursunzâde, Abdülbâki b. Tursun el-İstanbulî (ö. 1015/1606)-	191a-194a	998/1589	HC1192/8	Arp.
7	<i>Risâle-i Kadızâde (Risâle-i salât)</i>	Kadızâde Mehmet Efendi er-Rûmî (ö. 1045/1635)	57b-68a	---	UC2121/4	Osm.
8	<i>Risâle fi iskâti's-salât</i>	Mustafa b. Receb el-Hatîb (ö. 1048/1638)	54b-61b	1048/1638	UC1268/2	Arp.
9	<i>el-Kavlü'l-belîğ fi hükmi't-tebliğ</i>	Şihâbüddin Ahmed b.el-Hamevî el-Misri (ö. 1098/1687)	44a-45b	---	GE4365/7	Arp.
10	<i>Risâle fi necâti'l-musalline'l-hâşi'in</i>	Abdurrahman ed-Darîr (ö. 1161/1748)	58b-132b	1242/1826	GE1424/2	Osm.
11	<i>Risâle fi's-sivâki 'inde kıyâmi ile's-salât</i>	Ebu Said el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	176b-178b	---	GE4200/3	Arp.

27 GE891; GE1054; GE4003; GE1025/2; GE4054/2; GE4221/3; GE4508/4; GE4765/4; GE212/2; GE601/3; OR431/4; OR470; HO566/2; UC3347/5; UC3513/11.

12	<i>Risâle fî kırâati âyete'l-kürsi edbârîs-salavâtî'l-mektûbe</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	275b-277a	1214/1799	UC1230/2	Arp.
13	<i>Risâle fî hakki'l-kunût</i>	Kâsım en-Nahîf	16b-18a	---	GE2388/3	Arp.
14	<i>Risâle-i câmi' bi cemî'i sucûdîs-sehvi fîs-salât</i>	Muhammed b. İbrahim	71b-76b	1001/1592	UC3386/8	Arp.
15	<i>Risâle fî hurmeti mâ yef'alühü'l-müezzînün fî hâli'l-hutbe</i>	Sinan el-Bayındırî	39b-45b	---	GE4365/7	Arp.
16	<i>Risâle fî ref'i'r-ra'si beyne's-secdeteyn</i>	es-Seyyid Muhammed b. es-Seyyid Salih er-Rufâi el-Hüseyin	79b-95b	---	HC117/3	Arp.
17	<i>Risâle fî ma'rifeti'l-kible</i>	?	272b-275b	---	HO473/2	Arp.
18	<i>Risâle fî beyâni istikbâli'l-kible</i>	?	318b-321a	---	HO859/2	Arp.
19	<i>Risâle fî fadileti'l-cum'ati ve gayrihî min mesâilî's-şettâ</i>	?	37b-46b	---	HO547/2	Arp.
20	<i>Risâle fîs-salât (1)</i>	?	120b-141b	---	GE2387/10	Arp.
21	<i>Risâle fîs-salât (2)</i>	?	98b-107b	---	HO630/4	Arp.
22	<i>Risâle fîs-salât (3)</i>	?	114b-118b	---	UC1595/2	Arp.
23	<i>Şerâitu iktidâ'i-l-hanefi biş-şâfi'i</i>	?	163b-164-b	1145/1732	UC3521/13	Arp.
24	<i>Risâle fî süneni's-salâti ve kerâhiyyâtihâ</i>	?	48b-89a	---	UC936/9 ²⁸	Arp.
25	<i>Risâle-i şurâtu's-salât (manzum)</i>	?	39a-40a	---	UC8079/2	Osm.
26	<i>Risâle-i tafsîli'l-cum'a me'a niyetih</i>	?	175a-176b	---	OR3187/8	Osm.
27	<i>Risâle-i fikh</i>	?	49a-56b	---	GE4508/3	Osm.

1.2.1.2.3. Değerlendirme

Kütüphanedeki namaz ile ilgili risâlelerin sayısı 46'dır. Bu risâlelerden 19'unun matbûları bulunmakta olup 27 risâle ise yazma olarak günümüze ulaşmıştır. 5 risâle Osmanlıca yazılmış olup 41 risâlenin dili ise Arapçadır. Matbû olan risâlelerden Şürübülâlî'ye ait olan 7 risâle, müellifin risâlelerinin toplandığı bir mecmua²⁹ içerisinde basılmıştır. Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474)³⁰ ve İbn Nüceym'in ikişer risâlesi de aynı şekilde kendilerine ait matbû risâle mecmualarında mevcuttur. İmam Suyûtî'ye (ö. 911/1505)³¹ ait olan iki risâle müstakil olarak basılmıştır.³² Kemalpaşazâde'nin iki risâlesinden *Risâle fi cevâzi te'addüdi'l-cum'ati fi beledin vâhid*, risâle mecmuası içerisinde basılmıştır. *Risâle fi sücûdi's-sehv* isimli risâle, Salim Özer tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde tahkik edilerek çalışılmış,³³ diğer 4 risâle ise müstakil olarak basılmıştır.

Kütüphanede Molla Fenârî'ye (ö. 834/1431)³⁴ ait *Risâle-i şurûtu's-salât* isimli eserin 16 nüshası bulunmaktadır. İbn Nüceym'in *Risâle fi'l-ef'âli'lletî tuf'âli fi's-salâti 'alâ kavâ'idî'l-mezâhibi'l-erba'a ve Ref'u'l-ğışâ 'an vakteyi'l-'asri ve'l-'işâ* risâleleri üç farklı mecmua içerisinde mevcuttur. *Risâle-i Kadızâde (Risâle-i salât)* ve *İthâfü'l-erib bi-cevâzi istinâbeti'l-hatib* isimli risâlelerin 2 nüshası vardır. Diğer risâlelerin ise birer nüshası bulunmaktadır. Kütüphanede namaz ile ilgili en çok risâlesi bulunan müellif, Ebû'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâî el-Mısri (ö. 1069/1659) olup 7 risâlesi bulunmaktadır. Mustafa b. Receb el-Hatib (ö. 1048/1638)³⁵ isimli müellife ait olan *Risâle fi iskâti's-salât* müellif hattı olarak kaydedilmiştir.

Namaz hakkında kütüphanede bulunan risâlelerden istinsah tarihi en eski olanı, Kâsım b. Kutluboğa'nın hicrî 974 tarihli *Risâle fi'l-cülûsi beyne's-secdeteyn*'idir.

29 Şürübülâlî, *Mecmû'u Resâli'l-Allâme eş-Şürübülâlî*.

30 Hayatı ve eserleri için bk. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 830; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, V, s. 180; Kehhâle, *a.g.e.*, II, s. 648; Sakallı, "İbn Kutluboğa", s. 152-154.

31 Hayatı ve eserleri için bk. Özkan, "Süyûtî", s. 188-198.

32 Süyûtî, *Nûru'l-lemâ fi hasâisi'l-cum'a*, Abdül-Hakim el-Enis, *el-Yedü'l-büstâ fi tayîni's-salâti'l-vüstâ li'l-İmâm Celâlidin es-Süyûtî*, bk. http://www.alukah.net/books/files/book_8832/bookfile/westa.pdf (05.03.2019)

33 Özer, "İbn Kemal'in İslam Hukuku Alanındaki Arapça Yazma Risâleleri (Tahkik ve Tahlil)", s. 104.

34 Hayatı ve eserleri için bk., ez-Ziriklî, *a.g.e.*, VI, s. 110; Kehhâle, *a.g.e.*, III, s. 269; Cici, *a.g.e.*, s. 110; Aydın, "Molla Fenârî", s. 245; Özel, *a.g.e.*, s. 175.

35 Müellif hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat İstanbullu şairlerden Mehmed Dâî'nin (ö. 1070/1659) babasının "Hatip Receb Efendi" isimli bir zât olduğu hakkında bilgiler mevcuttur. <http://www.turkedebiyatilismlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3780> (20.02.2019) Müellifin, UC1268/2 demirbaş numaralı nüshanın 60b varağındaki "Beldemiz Konstantiniyye" ifadesinden anlaşıldığı üzere mekân cihetinden ve tarih olarak uygunluk arz etse de aynı kişi olduğuna dair bir ibare bulunamamıştır.

Bu risâle aynı zamanda müellif vefat tarihine itibarla telif tarihi de en eski olandır. İstinsah tarihi bilinen risâleler içerisinde en yakın tarihli olanı ise Abdurrahman ed-Darîr'in (ö. 1161/1748) hicrî 1242 tarihli³⁶ *Risâle fî necâti'l-musallîne'l-hâşi'in* isimli risâlesidir. İstinsah tarihi bilinen diğer risâleler ise sırasıyla şöyledir: Muhammed b. İbrahim *Risâle-i câmi'a bi cem'i sucûdi's-sehvi fi's-salât* hicrî 1001³⁷, Mustafa b. Recep el-Hatîb *Risâle fî iskâti's-salât* hicrî 1048³⁸, Ali el-Kârî³⁹ *Risâle fî'l-iktidâi fi's-salâti li'l-muhâlif* hicrî 1120⁴⁰, Molla Fenârî *Risâle-i şurûtu's-salât* hicrî 1145⁴¹, Şerâitu *iktidâi'l-hanefi biş-şâfi'i* hicrî 1145⁴², Mustafa el-İskilibî⁴³ *Cevâbü't-tahkîk li-suâli keyfiyyeti's-salâti havle Beyti'l-Atîk* hicrî 1173⁴⁴, *Risâle fî süneni's-salâti ve kerâhiyyâtihâ* hicrî 1192⁴⁵, Âlim Muhammed b. Hamza⁴⁶ *Risâle fî kırâati âyete'l-kürsi edbâri's-salavâti'l-mektûbe'* hicrî 1214⁴⁷. Bu risâlelerin dışında kalan 36'sının istinsah tarihi bilinmemektedir.

Konu dağılımına bakıldığında 46 risâleden 23'ünün “namazın rükünleri, sünnetleri ve mekruhları”, 8'inin “cuma günü ve namazı”, 4'ünün “kible” hakkında, geriye kalan “cenaze namazı”, “farklı mezhepten olan imama uyma”, “namaz vakitleri”, “kaza namazları ve iskat”, “namazın maneviyati” gibi konularda 2'şer ve ‘nafile namazlar’a dair de 1 adet risâle bulunduğu görülmektedir. Buradan anlaşıldığına göre namazın içeriği ve kılınmasına dair konulara ilgi hayli fazladır. Aynı şekilde “cuma gününün fazileti ve cuma namazı” üzerinde de dikkatle durulmuştur. Diğer konuların tedavülü de bunlara gösterilen ilgi yoğunluğunu sırasıyla ortaya koymaktadır.

36 Abdurrahman ed-Darîr, *Risâle fî necâti'l-musallîne'l-hâşi'in*, vr. 132b.

37 Muhammed b. İbrahim, *Risâle-i câmi'a bi cem'i sucûdi's-sehvi fi's-salât*, vr. 76b.

38 Mustafa b. Recep el-Hatîb, *Risâle fî iskâti's-salât*, vr. 61b.

39 Hayatı ve eserleri hakkında bk. ez-Zirikli, *a.g.e.*, V, s. 166; Kehhâle, *a.g.e.*, VIII, s. 100; Özel, “Ali el-Kârî”, s. 403-405.

40 Ali el-Kârî, *Risâle fî'l-iktidâi fi's-salâ li'l-muhâlif*, vr. 166a.

41 Molla Fenârî, *Şurûtu's-salât*, vr. 72b.

42 Şerâit *iktidâi'l-hanefi biş-şâfi'i*, vr. 164b

43 Ebüssüüd Efendî'nin dedesi Mustafa el-İskilibî. Şeyh Muhyiddin Mustafa Yavsi olarak da bilinmektedir. 920/1514 tarihinde vefat etmiştir. Ali Kuşçu'nun da kardeşi olan Mustafa el-İskilibî'ye nispet edilen herhangi bir eser bilgisine ulaşılamamıştır. bk. Arıncı, “Şeyh Muhyiddin Yavsi”, s. 535.

44 Mustafa el-İskilibî, *Cevâbü't-tahkîk li suâl keyfiyyeti's-salât havle Beyti'l-Atîk*, vr. 5b.

45 *Risâle fî süneni's-salât ve kerâhiyyâtihâ*, vr. 89a.

46 Hayatı ve eserleri için bk. Cici, *Bir Osmanlı Fakihî Âlim Muhammed b. Hamza'nın Fıkıh Risâleleri*.

47 Âlim Muhammed b. Hamza, *Risâle fî kırâat âyete'l-kürsi edbâri's-salavâti'l-mektûbe'*, vr. 277a.

1.2.1.3. Oruç

1.2.1.3.1. Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Tuhfetü'n-nihrîr ve işâfün-nâzirî'l-ğani ve'l-fakîr bi't-tahyîri 'âle's-sahihi ve't-tahrîs</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	141b-146a	1148/1735	HO481/13	Arp.

1.2.1.3.2. Matbûları bulunmayan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi lüzûmi ru'yeti'l-hilâli fi's-savmi ve'l-iftâr</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	4b-8a	1313/1895	GE4830/3	Arp.
2	<i>Risâle fi ru'yeti'l-hilâli kable'z-zevâli ve ba'dehû fi's-savmi ve'l-iftâr</i>	Muhammed b. Abdullah el-Gölpazarî (XII./XVIII. asır)	96a-98b	1194/1780	UC3493/8 ⁴⁸	Arp.
3	<i>Risâle-i savm</i>	?	99b-118a	1123/1711	OR5999/2	Osm.

1.2.1.3.3. Değerlendirme

İnebey Kütüphanesi'nde "oruç" konusu ile ilgili risâlelerden 1 tanesi, müellifi-ne ait risâle mecmuası içerisinde basılmıştır. Diğer 3 risâle ise yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Risâlelerin 1'i Osmanlıca yazılmış olup geri kalanları Arapçadır. *Risâle fi ru'yeti'l-hilâli kable'z-zevâli ve ba'dehû fi's-savmi ve'l-iftâr* isimli risâle müellif hattı olarak kaydedilmiştir ve istinsah edilmiş bir nüshası daha kütüphanede bulunmaktadır. Telif tarihi en eski olan risâle, Kemalpaşazâde'nin *Risâle fi lüzûmi ru'yeti'l-hilâli fi's-savmi ve'l-iftâr* risâlesidir. İstinsah tarihi en eski olanı ise hicrî 1123 tarihli⁴⁹, müellifi belli olmayan *Risâle-i savm*'dir.

Risâlelerden 2'si Ramazan ayının başlangıcı ve bitişi hakkında astronomi âlimlerinin hesaplarına güvenilemeyeceği ve bu hususta asıl olanın rü'yet-i hilâl olduğunu ifade etmektedir. Şürübülâlî'nin risâlesi nezir orucu hakkındadır. *Risâle-i savm* ise genel olarak oruç bahsini ele almakta olup bununla beraber bayram namazı, kurban gibi konulara da risâlenin sonunda yer vermektedir.

48 UC936/6

49 *Risâle-i savm*, vr. 118a.

1.2.1.4. Hac

1.2.1.4.1. Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi'l-hacci 'ani'l-ğayr</i>	Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)	149b-157a	1010/1601	GE2060/6 ⁵⁰	Arp.
2	<i>el-Hazzu'l-evfer fi'l-hacci'l-ekber</i>	Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)	101b-114a	---	UC2060/3	Arp.
3	<i>Bülûğü'l-ireb li-zevi'l-ğureb</i>	Hasen eş-Şürünbülâlî el-Mısırî (ö. 1069/1659)	146b-158a	1148/1735	HO481/14	Arp.
4	<i>Bed'atü'l-hedy li-mâ teyessere mine'l-hedy</i>	Hasen eş-Şürünbülâlî el-Mısırî (ö. 1069/1659)	158b-166a	1148/1735	HO481/15	Arp.

1.2.1.4.2. Matbûları bulunmayan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi mâ yete'allaku bi-emri'l-huccâc</i>	İbn Teymiyye, Takiyyüddin (ö. 728/1328)	1b-17a	---	GE1428/1	Arp.
2	<i>Risâle-i hac</i>	?	158b-190b	1193	UC3493/16	Osm.
3	<i>Risâle-i hac 'ani'l-ğayr</i>	?	1a-7b	1128	UC3508/1 ⁵¹	Osm.

1.2.1.4.3. Değerlendirme

İbadetler bölümünün hac bahsiyle alakalı olarak kütüphanede 7 risâle bulunmaktadır. Bunlardan 4'ünün matbûları mevcuttur. 3'ü ise yazma olarak elimizdedir. Matbûları bulunan risâleler iki müellife aittir. Şürünbülâlî'nin risâleleri mecmua içerisinde, Ali el-Kârî'nin risâleleri ise müstakil olarak basılmıştır. Bu risâlelerin telif dili Arapçadır. Yazma olarak bulunan 3 risâleden *Risâle fi mâ yete'allaku bi emri'l-huccâc* isimli risâle Arapça, diğerleri Osmanlıca'dır. Kütüphanede Ali el-Kârî'nin *Risâle fi'l-hacci 'ani'l-ğayr* risâlesinin iki nüshası bulunmaktadır.

50 HO525/1.

51 UC2060/6.

İstinsah tarihi en eski olan risâle de hicrî 1010 tarihiyle kayıtlı⁵² olan bu risâledir. Geri kalan 6 risâlenin tek nüshası vardır.

Konu ile alakalı risâlelerden telif tarihi en eski olanı, müellifinin vefat tarihine itibarla VIII./XIV. asırda yazılmış olan *Risâle fi mâ yete'allaku bi emri'l-huccâc* isimli risâledir. Müellifi hicrî 728 vefat tarihli İbn Teymiyye⁵³dir.

Bu risâlelerden 2'si, başkasına vekâleten hac farızasını yerine getirme konusunu işlemektedir. Her ne kadar isimleri aynı gibi görünse de birbirinden farklı iki risâledir. Müellifi belli olmayan *Risâle-i hac*, bir hac ilmihâli şeklinde yazılmıştır. Ali el-Kârî'nin *el-Hazzu'l-evfer fi'l-haccî'l-ekber* risâlesi "hacc-ı ekber" konusunu ele almakta ve hac ibadetinin rükunları ile ilgili konuları işlememektedir. Diğer 3 risâle ise hac konusunda muhtelif hükümleri içermektedir.

1.2.1.5. Kurban ve Nezr

1.2.1.5.1. Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi metrûki't-tesmiyeti 'amden</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	154-157	XI./XVII. asır	OR489/26	Arp.
2	<i>Risâle fi'n-nezri bi't-tasadduk</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	201-205	XI./XVII. asır	OR489/36	Arp.

1.2.1.5.2. Matbûsu bulunmayan risâle

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi zebhi ehli'l-kitâb</i>	Bahâüddin el-Âmilî (ö. 1031/1622)	228b-229a	---	GE38/15	Arp.

1.2.1.5.3. Değerlendirme

İnebey Kütüphanesi'nde kurban konusunu ele alan 2, nezr ile ilgili yazılmış olan ise 1 risâle mevcuttur. Bu risâlelerden ikisi İbn Nüceym'e aittir. Kütüphanede üçer nüshası bulunmaktadır ve günümüzde matbû olarak mevcuttur. Şii bir âlim olan el-Âmilî'nin risâlesi ise tek nüshası vardır.

52 Ali el-Kârî, *Risâle fi'l-hac 'ani'l-ğayr*, vr. 157a.

53 Hayatı ve eserleri için bk. Koca, "İbn Teymiyye, Takıyyüddin", s. 391-405.

Bu kısımdaki risâlelerden istinsah tarihi kesin olarak belli bir risâle yoktur. İbn Nüceym'in risâlelerinin XI./XVII. asırda istinsah edildiği kaydedilmiştir ve telif tarihi olarak Âmilî'nin risâlesinden daha eskidir.

Konu olarak bakıldığında *Risâle fî metrûki't-tesmiyeti 'amden* isimli risâle, yenilecek hayvanın kesilmesi sırasında kasten besmele çekmemek konusunu ele alır. *Risâle fî zebhi ehli'l-kitab*, ehli-i kitap olan gayri müslimlerin kestiği hayvanların durumunu beyân eder. *Risâle fî'n-nezri bi't-tasadduk* isimli risâle ise sadaka vermeyi adamak hakkında hükümlerden bahsetmektedir.

1.2.1.6. Helaller – Haramlar

1.2.1.6.1. Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî ziyâreti'l-kubûr</i>	Kemalpaşazâde ö. 860/1456)	1a-2b	---	GE4049/1	Arp.
2	<i>Risâle fî'l-isti'cârî 'alâ ta'lîmi'l-Kur'ân</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	211b-212a	---	UC3505/14	Arp.
3	<i>Risâle fî beyâni'l-ma'âsi kebâirihâ ve sağâirihâ mufassalaten</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö.970/1563)	182-194	XI./XVII. asır	OR489/34	Arp.
4	<i>İkâzu'n-nâimîn ve ifhâmü'l-kâsırîn</i>	El-Birgivi, Mehmed b. Pir Ali (ö. 981/1573)	131a-135b	1109/1697	UC3508/5 ⁵⁴	Arp.
5	<i>Risâle fî beyâni'l-lhyeti veş-şevârib</i>	Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)	32b-36b	---	UC2496/7	Arp.
6	<i>Sââdetü ehli'l-İslâm bi'l-musâfahati 'akibe's-salâti ve's-selam</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	414a-431a	1148/1735	HO481/50	Arp.
7	<i>Hifzu'l-aşğareyni 'an i'tikâdi men ze'ame enne'l-harâme lâ yete'âd</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	431b-438b	1148/1735	HO481/51	Arp.
8	<i>Tuhfetü'l-ekmeli ve'l-hümami'l-müsaddari li-beyâni lübsi'l-ahmar</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	439a – 449a	1148/1735	HO481/52	Arp.

54 UC3506/8; GE4365/6; GE4332/6.

9	<i>Risâle fi'd-duhân</i>	Ebü Said el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	15b-16a	---	HC1188/5 ⁵⁵	Arp.
10	<i>Risâle fi'l-kahve</i>	Ebü Said el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	52b-53a	---	GE4270/6	Arp.

1.2.1.6.2. Matbûları olmayan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi'l hudâb</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	24b – 28a	---	UC3525/8 ⁵⁶	Arp.
2	<i>Risâle fi hürmeti't-teğanni fi'l-Kur'âni ve'l-hutbe</i>	El-Birgivi, Mehmed b. Pir Ali (ö. 981/1573)	30b – 39a	---	GE2387/2	Arp.
3	<i>Risâle fi zikri'l-lisân ve'l-kalb</i>	Akhisâri, Ahmed-i Rûmî (ö. 1041/1632)	57a -63b	XII./XVIII. asır	UC1840/3	Arp.
4	<i>Risâle fi beyâni'z-zikri cebran</i>	Muhammed b. Bestam el-Vânî (ö.1096/1684)	24b – 40b	---	UC3524/3	Osm.
5	<i>Risâle fi dûdi't-ta'âmi ve's-simâr</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	202a-b	---	UC3521/21	Arp.
6	<i>Risâle fi'l-kadri'l-mesnûni fi'l-lhye</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	37a – 38b	---	UC2496/8	Arp.
7	<i>Risâle fi meseleti's-sayd</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	89a	1208/1793	HC1188/6	Arp.
8	<i>Risâle fi ziyâreti'n-Nebi (sav)</i>	?	1a-3b	XI./XVII. asır	GE4911	Arp.
9	<i>Risâle fi'z-zikri ve't-tasliyeti ve't-terdiyeti ve't-teğanni ve'n-nevâfili bi'l-cemââti</i>	?	45b-51b	---	GE2387/4	Arp.
10	<i>Risâle-i fâide el-meseletü mine'l-hilâfiyyât</i>	?	103b-108b	1200/1785	GE5257/7	Arp.
11	<i>Risâle fi's-salâti 'ale'n-Nebi (sav)</i>	?	1a-6b	1095/1683	UC2496/1	Arp.
12	<i>Risâle fi lübsi'l-ahmar</i>	?	96a-97a	---	GE4852/11	Arp.

55 UC3494/2.

56 UC3522/9.

1.2.1.6.3. Değerlendirme

Klasik fıkıh literatüründe “kerahat ve istihsan”, “hazer ve ibaha” gibi isimler ile anılan ve dinen teşvik edilen veya hoş görülmeyen işleri içeren konuları, modern fıkıhtan mülhem “helaller ve haramlar” şeklinde isimlendirdik. Kütüphanede bu konuya dâhil edebileceğimiz 22 risâle bulunmaktadır. Bunlardan 10’unun matbûları bulunurken 12’si günümüzde yazma olarak mevcuttur. Ali el-Kârî’nin *Risâle fî beyâni’l-lıhyeti ve’ş-şevârib* isimli basılmış olan risâlesi internet ortamında neşredilmiştir⁵⁷. Telif dili olarak sadece Muhammed b. Bestam el-Vânî’ye⁵⁸ ait olan *Risâle fî beyâni’z-zikri cehran* isimli risâle Osmanlıca’dır. Diğer 21 risâle Arapça telif edilmiştir.

Bu risâlelerden İmam Birgivi’nin *İkâzu’n-nâimîn ve ifhâmü’l-kâsırîn* risâlesinin 4 nüshası bulunmaktadır. İbn Nuceym’in *Risâle fî beyâni’l-maâsî kebâirihâ ve sağâirihâ mufassalaten* risâlesinin 3 nüshası, Kemalpaşazâde’nin *Risâle fî’l-hudâb*’ı, Şürünbülâlî’nin *Tuhfetü’l-ekmeli ve’l-hümami’l-müsaddari li-beyâni lübsi’l-ahmar*’ı ve Ebû Saïd el-Hâdimî’nin⁵⁹ *Risâle fî’d-duhân*’ı 2’şer nüshadır. İstinsah tarihi bilinen risâleler içerisinde en eski olanı, müellifi belli olmayan, hicrî 1095⁶⁰ tarihli *Risâle fî’s-salâti ‘ale’n-Nebî (sav)*’dir. Müellifinin vefatına itibarla telif tarihi en eski risâleler ise Kemalpaşazâde’ye ait olan 3 risâledir.

“Helal ve haramlar” başlığı altındaki risâleler, konu dağılımına göre çeşitlilik göstermektedir. *Risâle fî’l-hudâb*, *Risâle fî beyâni’l-lıhyeti ve’ş-şevârib*, *Risâle fî’l-kadri’l-mesnûni fî’l-lıhye*, *Tuhfetü’l-ekmeli ve’l-hümami’l-müsaddari li-beyâni lübsi’l-ahmar*, *Risâle fî lübsi’l-ahmar* isimli 5 risâle, kişinin dış görünüşüyle alakalı konuları ele almaktadır. Kur’ân-ı Kerîm kıraati, zikir ve nafile ibadetlerle ilgili muhtelif meseleleri inceleyen risâlelerin sayısı 5’tir. Bunlar: *Risâle fî’l-isti’cârî ‘alâ ta’limi’l-Kur’ân*, *İkâzu’n-nâimîn ve ifhâmü’l-kâsırîn*, *Risâle fî hürmeti’t-teğannî fî’l-Kur’ân ve’l-hutbe*,

57 Ali el-Kârî, *et-Tasrîh fî şerhi’t-Tesrîh*, thk. Abdül-Hakîm el-Enis, http://www.alukah.net/books/files/book_6174/bookfile/tasreeh.pdf. (09.12.2018)

58 Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, 299; Kehhâle, *a.g.e.*, IX, 102; Pazarbaşı, “Mehmed Efendi, Vâni”, s. 458-459.

59 1113/1701 yılında Konya’nın Hâdim kasabasında doğmuştur. Asıl adı Mehmed olup babası müderris Fahrür-rûm Mustafa Efendi’dir. İlk öğrenimini babasının yanında yapmış ve on yaşında iken hâfız olmuştur. I. Mahmud tarafından Dârüssaâde Ağası Beşir Ağa vasıtasıyla İstanbul’a davet edilmiştir. Hâdimî, İstanbul’un gözde âlimlerinin de hazır bulunduğu bir mecliste padişah huzurunda ders takrir etmiştir. Yetiştirdiği talebeler arasında İsmâil Gelenbevi, Gözübüyükzâde İbrâhim Efendi, Muhammed b. Süleyman Kırkağacı, Hâfız Hasan Üskübî ve kendi oğulları Saïd, Abdullah, Mehmed Emin, Nûman gibi âlim ve müderrisler bulunmaktadır. 1176/1762 tarihinde Hâdim’de vefat eden Ebû Saïd kasabanın batısındaki Hâdim Mezarlığı’nda defnedilmiştir. Kabrinin civarında babası, annesi, çocukları ve kardeşlerinin mezarları yer almaktadır. Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, s. 333; Yayla, “Hâdimî, Ebû Saïd”, s. 24-26.

60 *Risâle fî’s-salâ ‘ale’n-Nebî (sav)*, vr. 6a.

Risâle fî beyâni'z-zikri cehran, *Risâle fî'z-zikri ve't-tasliyeti ve't-terdiyeti ve't-teğânnî ve'n-nevâfili bi'l-cemâ'ati* isimli risâlelerdir. *Risâle fî'd-duhân*, *Risâle fî'l-kahve*, *Risâle fî mes'ele'ti's-sayd* ve *Risâle fî dûdi't-ta'âmi ve's-simâr* adıyla kayıtlı 4 risâle, yenilip içilecek şeyler hakkındadır. *Risâle fî ziyâreti'n-Nebî (sav)*, Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmek ve edepleri, *Risâle fî's-salât 'ale'n-Nebî (sav)* ise O'na salavât getirmek hakkındadır. *Risâle fî ziyâreti'l-kubûr*, kabir ziyaretinden bahsetmektedir. *Risâle fî beyâni'l-ma'âsi kebâirihâ ve sağâirihâ mufassalaten* risâlesi küçük ve büyük günahları ele almaktadır. *Sa'âdetü ehli'l-İslâm bi'l-musâfaha 'akibe's-salâti ve's-selâm* isimli risâle musafaha hakkında ve *Hıfzu'l-aşğareyni 'an i'tikâdi men ze'ame enne'l-harâme lâ yete'âd* risâlesi ise şüpheli şeyler hakkında kaleme alınmıştır.

Sonuç olarak bu başlık altındaki risâlelerde şahsın ve ibadetlerin zâhiri ile ilgili risâleler yoğunluktadır. İlgi duyulan konuların yoğunluk sıralamasında ikinci sırada olan “yenilecek içilecek şeyler” hakkındaki 4 risâle hicrî XII. asırda telif edilmiştir.

1.2.1.7. Genel

1.2.1.7.1. Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn</i>	Hasan-ı Basrî (ö. 110/728)	33a-55a	1145/1732	UC1140/2 ⁶¹	Arp.
2	<i>Risâle fî'l-fıkh</i>	İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî (ö.386/996)	1a-27b	1119/1707	GE2456/1	Arp.

1.2.1.7.2. Matbûları bulunmayan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle-i ilmihâl</i>	Hoca Paşa Muhammed b. Muhammed el-Buhârî (ö. 822/1420)	210b -218b	866/1461	GE2749/6	Frs.
2	<i>Risâle fî mesâilil-fıkh</i>	Abdulmü'min b. Haydar (XI./XVII. asır)	68b-101b	---	OR679/10	Arp.
3	<i>Risâle-i mesâil</i>	İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)	34a-48a	1131/1718	GE161/2	Osm.

61 Tercüme nüshaları: OR2109/3; OR2098/3.

4	<i>Fıkıh ile ilgili risâle</i>	?	1b - 93a	---	GE5419/1	Arp.- Osm.
5	<i>Risâle fi'l-hilâfi beyne'l-İmâmi'l-Azami ve Ş-Şâfi'i</i>	?	126b-130b	---	UC3559/10	Arp.
6	<i>Risâletün merğûbetün fi'l-fıkh</i>	?	61b-71b	1000/1591	UC3386/7	Arp.
7	<i>Risâletü'l-fark beyne'l-mesâleyn</i>	?	150b-169b	---	UC1268/7	Arp.

1.2.1.7.3. Değerlendirme

Fıkıh konularının geneline dair meselelerin ele alındığı risâleler, İnebey Kütüphanesi'nde tespit edilebildiği kadarıyla 9 tanedir. Bunların 2'sinin matbûları günümüzde bulunmaktadır. Geri kalan 7 risâle yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Hasan-ı Basrî'nin⁶² (ö. 110/728) *Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn* isimli eserinin Osmanlıca tercümesi olan 2 nüsha da kütüphanede bulunmaktadır. Diğer risâleler birer nüsha olarak mevcuttur. Hoca Paşa el-Buharî'nin⁶³ *Risâle-i İlmihâl*'i Farsça, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Risâle-i mesâil*'i ile müellifi belli olmayıp kütüphane kayıtlarında “Fıkıh ile ilgili risâle” şeklinde kaydedilen eser Osmanlıcadır. 6 risâlenin telif dili ise Arapçadır. İsmail Hakkı Bursevî'nin *Risâle-i mesâil* ve Abdülmü'min b. Haydar'ın⁶⁴ *Risâle fi mesâilü'l-fıkh* isimli risâleleri müellif hattı olarak kaydedilmiştir.

Bütün fıkıh risâleleri içerisinde telif tarihi en eski risâle, II./VIII. asırda telif edilen *Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn* adlı risâledir. Buna rağmen bu başlık altındaki, istinsah tarihi günümüze en yakın risâle de hicrî 1145 tarihinde istinsah edilmiş olan aynı risâledir. Bu konudaki istinsah tarihi en eski risâle ise Hoca Paşa'nın hicrî 866 tarihli *Risâle-i ilmihâl*'idir.

Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn isimli risâle, elli dört başlık altında Müslümanın yapması ve yapmaması gereken şeyleri veciz bir şekilde ifade etmektedir.

62 Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. Uludağ, “Hasan-ı Basrî”, s. 291-293.

63 Hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

64 Müellif Abdülmü'min b. Haydar'ın hayatına dair İstanbul Kadı sicillerinde kâtiplik yapmış olduğuna dair hicri 1027 tarihli bir hüküm kaydına ulaşılmıştır. Bk. İstanbul Kadı Sicilleri, XIII, no: 683, s. 445. Buradan anlaşıldığına göre vefat tarihi hicri XI. asırdır.

Malikî fakîhi olan Kayrevânî'nin⁶⁵ meşhur eseri *Risâle fi'l-fikh*, genel hatlarıyla fıkıhın bâblarını klasik tasnife göre ele almış, kısa ve öz şekilde yazılmış kapsamlı bir risâle olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu risâlenin yüze yakın şerhi olduğu söylenmektedir. Müellif hattı olan *Risâle fi mesâili'l-fikh*, Hidâye'nin konu başlıkları zikredilip kısa ifadelerle açıklamalar yapılmış olan hâşiye tarzı bir risâledir. Yemin kitabına kadar yazılmıştır. Diğer müellif hattı olan *Risâle-i mesâil* ise altmıştan fazla fikhî meseleyi ele almıştır ve soru cevap şeklinde muhtelif meseleleri işlemiştir. *Fıkıh ile ilgili Risâle*, parça parça olmakla beraber farklı fikhî meselelere değinmiştir ve dağınık bir yapıdadır. *Risâletün merğûbetün fi'l-fikh* isimli risâle, soru cevap şeklinde iman ve ibadetler konularını ele almaktadır. *Risâletü'l-fark beyne'l-meseleyn*, aynı mezhep içerisindeki birbirine benzeyen fakat hükümleri ayrı olan iki meselenin aralarındaki farkı ifade etmek suretiyle elliden fazla örnek içermektedir. *Risâle fi'l-hilâfi beyne'l-İmâmi'l-Azam ve Şâfi'î* isimli risâle ise iki mezhep arasındaki ihtilafı görüşleri tespit etmektedir.

1.2.2. Şahıs Hukuku

1.2.2.1. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Hükümü'l-müsned bi-tercihi beyyineti gayri zi'l-yed</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısrî (ö. 1069/1659)	340b-344b	1148/1735	HO481/40	Arp.
2	<i>Tenkihu'l-ahkâm fi hükmi'l-ibrâ ve'l-ikrâri'l-hâs ve'l-âm</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısrî (ö. 1069/1659)	345a-362b	1148/1735	HO481/41	Arp.
3	<i>Minneti'l-celîl fi kabûli kavli'l-vekil</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısrî (ö. 1069/1659)	383b-393a	1148/1735	HO481/45	Arp.
4	<i>er-Risâle messelehü Şeyhü'l-İslâm Ali el-Makdisî</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısrî (ö. 1069/1659)	393b-401b	1148/1735	HO481/46	Arp.

65 310/922 yılında Kayrevan'da dünyaya gelmiştir. İbn Ebû Zeyd dönemin önemli ilim merkezlerinden biri olan Kayrevan'da Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, tefsir, hadis, kelâm ve kuraat dersleri almıştır. İçinde yaşadığı zengin ilmi çevrenin yanı sıra kabiliyeti sayesinde hocalarının ilim meclislerindeki tartışmalarda takdir kazanıp genç yaşta eser verecek seviyeye ulaşmıştır. Daha on yedi yaşında iken kaleme aldığı *er-Risâle* adlı eseri büyük itibar görmüştür. İbn Ebû Zeyd 30 Şâban 386/17 Eylül 996 tarihinde Kayrevan'da vefat etmiştir. Mezhepte müçtehid kabul edilmiştir. Mâlikî mezhebini derleyip toparlaması ve imamının görüşlerini açıklamasından dolayı "küçük Mâlik" ve "mezhebin kutbu" lakaplarıyla anılmıştır. Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kâtip Çelebi, *age*, I, s. 841; Apaydın, "İbn Ebû Zeyd", s. 451-453

1.2.2.2. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle-i defnî'l-meyyit</i>	İsmail b. Ahmed	18b – 23b	1175/1761	OR1271/2	Osm.
2	<i>Risâle fi'l-cenâiz (1)</i>	?	32a – 34b	---	GE2746/2	Arp.
3	<i>Risâle fi'l-cenâiz (2)</i>	?	23b-43a	1334/1915	GE2627/2	Arp.
4	<i>Risâle fi'l-cenâiz (3)</i>	?	113b-121b	---	UC3498/2	Arp.
5	<i>Risâle fî beyâni mâ yecûzû 'anhu's-sulh ve mâ lâ yecûz</i>	?	117b-121b	---	UC1399/14	Arp.
6	<i>Risâle fi'l- istihlâf</i>	?	64a – 65b	---	UC3525/22	Arp.
7	<i>Risâle fi'l-vekâle</i>	?	99b-105a	---	HC410/5	Arp.

1.2.2.3. Değerlendirme

Kütüphanede şahsın mahza kendisi ile alakalı olan mevzulardan bahseden 11 risâle bulunmaktadır. Bunlardan 4'ü cenaze, 3'ü kişiye vekâlet ve birer tenesi ise ziyed, ibra, sulh ve istihlaf konularını ele almaktadır. Bu risâlelerden 4'ünün matbûsu bulunmaktadır. 7'si ise günümüze yazma olarak ulaşmıştır. Bu risâlelerin her birinin kütüphanede tek nüshası bulunmaktadır. 6'sının müellifi belli değildir. Bu sebeple kronolojik bir konu yoğunluk değerlendirmesi yapma imkânı bulunmamaktadır. Telif dili olarak sadece 1 risâle Osmanlıca'dır. Geri kalan 10 risâle ise Arapça olarak telif edilmiştir.

Matbûları bulunan risâlelerin tamamı tek müellife aittir. Şürübülâlî'ye ait olan bu risâlelerin bulunduğu mecmua aynı zamanda hicrî 1148 tarihi ile istinsah tarihi en eski olan risâleleri içermektedir. İsmail b. Ahmed'in telif ettiği *Risâle-i defnî'l-meyyit* isimli risâle hicrî 1175 ve müellifi belli olmayan *Risâle fi'l-cenâiz (2)* hicrî 1334 tarihlerinde istinsah edilmişlerdir. Katalogda kaydedildiğine göre *Risâle fî beyâni mâ yecûzû anhu's-sulh ve mâ lâ yecûz* isimli risâle ise hicrî XII. asırda istinsah edilmiştir.

Cenaze hakkında yazılmış 4 risâleden 3'ünün ismi aynıdır fakat farklı risâlelerdir. Bu 3 risâle genel olarak bir kişinin ölüm hastalığından defnedilme sonrasına kadarki süreci ele almaktadır. Cenaze konusundan bahseden İsmail b. Ahmed'in risâlesi ise sadece defin işlemleri olmak üzere daha dar bir alanı kapsamaktadır. Şürübülâlî'nin *Minnetü'l-celîl fî kabûli kavli'l-vekîl* ve *er-Risâle messelehû Şeyhül-İslâm Ali el-Makdisî* risâleleri ile müellifi belli olmayan *Risâle fi'l-vekâle*

isimli risâle, “şahsa vekâlet” konusundan bahsetmektedir. *Risâle fî'l-istihlâf*, kişinin hukukî sorumluluklarını başkasının yerine getirmesi meselesini, *Risâle fî beyâni mâ yecûzü anhu's-sulh ve mâ lâ yecûz*, karşılıklı anlaşmanın caiz olup olmayacağı yerler konusunu ve *Tenkîhu'l-ahkâm fî hükmi'l-ibrâ ve'l-ikrârî'l-hâs ve'l-âm* isimli risâle ise kişinin hak ve sorumluluklarından teberrî etmesini ele almaktadır.

1.2.3. Aile Hukuku

1.2.3.1. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî't-talâki'l-mu'allaki 'ale'l-ibrâ hel yekûnü ric'iyen ev bâinen</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö.970/1563)	48-51	XI./XVII asır	OR489/7	Arp.
2	<i>Risâle fî nikâhi'l-fudûli hel hüve sahihun ev lâ</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö.970/1563)	145-149	XI./XVII asır	OR489/24	Arp.
3	<i>Risâle fî ta'liki't-talâki'l-mer'eteyni bi-tatliki'l-uhrâ</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö.970/1563)	158-163	XI./XVII asır	OR489/27	Arp.
4	<i>Teceddüdü'l-meserrât bi'l-kasmi beyne'z-zevcât</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	166b-171a	1148/1735	HO481/16	Arp.
5	<i>İrşâdü'l-a'lâm li-rütbeti'l-ceddeti ve zevî'l-erhâm</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	171b-178b	1148/1735	HO481/17	Arp.
6	<i>Keşfü'l-mu'dil fi men 'udil</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	179b-182b	1148/1735	HO481/18	Arp.
7	<i>ed-Dürretü'l-feride beyne'l-a'lâmi li-tahkiki hükmi mirâs</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	183a-196a	1148/1735	HO481/19	Arp.
8	<i>Keşfü'l-kınâ'ir-ref'i 'an meş'etü't-teberrui bi-mâ yestahik</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	196b-201b	1148/1735	HO481/20	Arp.

1.2.3.2. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî mechûli'n-neseb</i>	Acem Muhyiddin el-Cezerî (ö. 880/1475)	174b-177b	---	UC3533/38	Arp.
2	<i>Risâletü'l-eymâni fi't-talâk</i>	Muidzâde, Muhammed b. Abdülaziz el-Maraşî (ö. 983/1575)	55a-57b	XI./XVII asır	OR679/7	Arp.
3	<i>Risâle fî enne'r-radâ muharramün bi'l-icmâ mülzemü'l-inkitâ</i>	Muhammed b. Arif ez-Zili (ö. 983/1575)	93b-106b	---	UC1399/9	Arp.
4	<i>Risâle fi'n-nikâh</i>	es-Seyyid Muhammed Hibetullah	65b-68a	---	OR679/9	Arp.
5	<i>Risâle fî hukûki beyne'z-zevci ve'z-zevce</i>	?	190b-198b	1179/1765	UC3505/11	Arp.

1.2.3.3. Değerlendirme

Aile hukuku ile ilgili İnebey Kütüphanesi'nde bulunan risâlelerin sayısı 13'tür. Tamamı Arapça telif edilmiş risâlelerdir. 8 risâlenin matbûları mevcuttur. 5 risâle ise yazma olarak mevcuttur. İbn Nüceym'e ait 3 risâlenin farklı mecmualarda bulunan 3'er nüshası, diğer risâlelerin ise 1'er nüshası bulunmaktadır.

8 risâlenin istinsah tarihi bilinmektedir. Bunlardan 5'i hicrî 1148 tarihinde istinsah edilmiş olup Şürünbülâlî'nin risâleleridir. *Risâle fî hukûki beyne'z-zevci ve'z-zevce*'nin istinsah tarihi hicrî 1179'dur. *Risâletü'l-eymâni fi't-talâk* ve *Risâle fi'n-nikâh* isimli risâlelerin istinsah tarihi hakkında bir bilgi bulunmasa da hicrî XI. asırda yaşamış olan Abdülmü'min b. Haydar tarafından istinsah edilmeleri, bu risâlelerin diğerlerinden daha eski olduğunu göstermektedir. Telif dönemi olarak en eski olan risâle *Risâle fî mechûli'n-neseb*, Molla Gürânî'nin talebesi olan ve hicrî 880 tarihinde vefat eden Acem Muhyiddin el-Cezerî⁶⁶ tarafından yazılmıştır.

66 İsmi, Muhyiddin'dir. Acemî diye meşhûr olmuştur. Edirne'de vefât etmiştir. Kabri Edirne'de, Kâsım Paşa Câmii bahçesinde, Mirim Çelebi'nin kabrinin yanındadır. Sultan İkinci Bâyezid devrinde yaşamış ve vefât etmiştir. Molla Gürânî'nin ders halkasında yetişenlerdendir. Molla Gürânî'den akli ve nakli ilimleri tahsil edip, ilmî olgunluğa sahip olduktan sonra, bazı medreselerde müderris olarak vazife yapmıştır.

Bu 13 risâleden 6'sı nikâh ve talak konularından bahsetmektedir. Bunlar: İbn Nüceym'in *Risâle fi't-talâki'l-mu'allaki 'ale'l ibrâ hel yekûnü ric'ıyyen ev bâinen*, *Risâle fi nikâhi'l-fudûli hel hüve sahihun ev lâ* ve *Risâle fi ta'liki't-talâki'l-mer'eteyni bi-tatliki'l-uhrâ* risâleleri, Şürünbülâlî'nin *Teceddüdü'l-meserrât bi'l-kasmi beyne'z-zevcât*, *İrşâdü'l-a'lâm li-rütbeti'l-ceddeti ve zevi'l-erhâm* ve *Keşfü'l-mu'dil fi men 'udil* risâleleri, Mu'îdzâde'nin⁶⁷ *Risâletü'l-eymâni fi't-talâk* risâlesi ve es-Seyyid Hibetullah'ın⁶⁸ *Risâle fi'n-nikâh* isimli risâlesidir. Arif ez-Zilî'nin⁶⁹ *Risâle fi enne'radâ muharramün bi'l-icmâ' mülzemü'l-inkitâ* risâlesi süt hısımlığı ve bunun nikâha mâni olması ile ilgilidir. *Keşfü'l-kınâ'ir-ref'i 'an mes'eleli't-teberrui bi-mâ yestahik* isimli Şürünbülâlî'ye ait olan risâle nafakaya dair birtakım hükümlerden bahseder. *Risâle fi mechûli'n-neseb* adlı risâle, hangi durumlarda nesebin sabit olmadığı ve nesebi meçhul olan kişinin hukukî durumu hakkında kaleme alınmıştır. *Risâle fi hukukî beyne'z-zevci ve'z-zevce* risâlesi ise eşler arasındaki hak ve sorumlulukları konu edinmektedir. "Aile hukuku" başlığı altında bulunan risâlelerde "nikah" ve "talak" konularının en çok işlenen konular olduğu anlaşılmaktadır.

Daha sonra Sahn-ı semân medreselerinden birisine müderris olarak tayin olunmuştur. Kısa zamanda ismi duyulmuşve insanlara yüce dinimizin emirlerini bildirmek, yasaklarından sakındırmak için Edirne kadılığına tayin olunmuştur. Seyyid Şerif Cürçânî'nin Şerh-i Ferâiz'ine yazdığı haşiyesi, Sadruş-Şeria'nın Şerhu'l-Vikâye'sinin şehidlik babına yazdığı risâlesi ve başka kıymetli risâleleri vardır. Taşkoprizâde, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniye*, s. 184.

- 67 İsmi, Muhammed bin Abdülaziz olup, Maraşlıdır. Mu'îdzâde diye tanınır. Diğer bir nisbeti de Bektûtîdir. 922/1516 senesi Receb ayında, Tarsus'ta doğmuş ve 983/1575 senesi Zilhicce ayında, Kudüs kadısı iken vefât etmiştir. İlk tahsilini doğum yeri olan Tarsus'ta yapmıştır. Padişah hocalığı da yapmış olan Hayreddin Efendi'de ilim tahsil etmiştir. Mu'îdzâde Efendi, ilim tahsilini tamamladıktan sonra, ilk olarak Edirne'de İbrâhim Paşa Medresesi'ne müderris olmuş, daha sonra Câmi-i Atik ve Kepenekçi medreselerinde müderrislik yapmıştır. 971/1563 senesinde Piri Reis yerine Bursâda Manastır Medresesi'ne, dört sene sonra Cemâzil-evvel ayında, Edirne'de bulunan Dâr-ül-hadis Medresesi'ne tayin olunmuştur. Bu medreselerde altı sene vazife yaptıktan sonra, 980/1572 Rebî'ul-âhir ayında, Akyazılı Sinân Çelebi yerine Şam müftiliğine tayin olunmuştur. 983/1575 senesi Receb ayında Kudüs kadılığına atanmış olup bu vazifedeyken vefât etmiştir. Taşkoprizâde, *a.g.e.*, s. 483.
- 68 Müellifin hayatı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.
- 69 Onaltıncı asırda yaşamış bir âlimdir. Asıl adı Muharrem b. Ebî'l-Berekât Muhammed b. el-Arif ibni'l-Hasan'dır. Zilî, Sivasî ve Kastamanî nisbetleriyle anılmıştır. Hem tekke hem de medrese ile alakası vardır. Devrin meşhur hoca ve arifleri olan İsrâfilzâde, Çivizâde, Sâdi Efendi, Kastamonu'lu Benli Muhyiddin ve Abdülmecid Şirvânî'den ilim ve feyz almıştır. İlköğrenimini ve hıfzını doğduğu yer olan Zile'de tamamlamıştır. Daha sonra Sivas'a göçmüş, Hasan Paşa Camii'nde imamlık yapmıştır. İlmiyle şöhrete ulaşmış ve İstanbul'a davet edilmiştir. Burada Sofu Mehmet Paşa Darü'l-Hadis'i'nde müderrislik yapmıştır. Nihayet Süleymaniye Camii vazifeliğine getirilmiştir. Süleymaniye Medresesi'nde de müderrislik görevi icra etmiştir. Zilî XVI. asrın sonlarına doğru vefât etmiştir (H. 983/1575 veya 1000/1588). Hayatı ve eserleri için bk. Çelik, "Bir Eğitimci Olarak Zilî", s. 335-343.

1.2.4. Eşya Hukuku

1.2.4.1. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî meş'etü'l duhûli veledi'l-binti fî'l-mevkûfî 'alâ evlâdî'l-evlâd</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	105a-107b	---	GE4609/3 ⁷⁰	Arp.
2	<i>Risâle fî vakfî'n-nukûd</i>	Bâli-i Sofyavî (ö. 960/1553)	15a-28b	---	GE1061/1	Arp.
3	<i>et-Tuhfetü'l-merdiyye fî'l-arâzii'l-Mısıriyye</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö.970/1563)	37-47	XI./XVII. asır	OR489/6	Arp.
4	<i>Risâle fî tahrîri'l-makâli fî meş'etü'l-istibdâl</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö.970/1563)	59-73	XI./XVII. asır	OR489/9	Arp.
5	<i>Risâle fî'r-rîşveti ve aksâmihâ ve mâ yate'allaku bihâ li'l-kâdi ve gayrih</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö.970/1563)	79-84	XI./XVII. asır	OR489/11	Arp.
6	<i>Risâle fî duhûli evlâdî'l-benâti tahte lafzi'l-veledi ve'l-evlâd</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö.970/1563)	94-99	XI./XVII. asır	OR489/14	Arp.
7	<i>Risâle fî vakfî'l-Emir Hâyir Bek(y)</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö.970/1563)	110-115	XI./XVII. asır	OR489/19	Arp.
8	<i>Risâle fî sebebi istibdâli vakfî Kûsûn</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö.970/1563)	116-126	XI./XVII. asır	OR489/20	Arp.
9	<i>Risâle fî şarti vakfî'l-Ğavri fî'l-meşâhat</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö.970/1563)	127-132	XI./XVII. asır	OR489/21	Arp.
10	<i>Risâle fî sûreti vakfiyyeti uhtulifeti'l-ecvibeti fihâ</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö.970/1563)	133-138	XI./XVII. asır	OR489/22	Arp.
11	<i>Risâle fî mâ üstükurra 'aleyhe'l hâli sâniyen</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö.970/1563)	139-144	XI./XVII. asır	OR489/23	Arp.
12	<i>Risâle fî mâ tukbelüş-şehâdeti hasbeten bilâ da'vâ</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö.970/1563)	150-153	XI./XVII. asır	OR489/25	Arp.
13	<i>Risâle fî müderris hanefî ve talebetihi(Tertibi'l-vazâif bi-şarti'l-vâkıf)</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö.970/1563)	164-166	XI./XVII. asır	OR489/28	Arp.

14	<i>Risâle fî sûreti da'vâ'i'l-istibdâl</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö.970/1563)	105-107	XI./XVII. asır	HO396/25	Arp.
15	<i>Risâle fî sûreti hucctin rufi'at ileyh</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö.970/1563)	170-171	XI./XVII. asır	OR489/30	Arp.
16	<i>Risâle fî sureti bey'i'l-vakfi lâ 'alâ vechi'l istibdâl</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö.970/1563)	170-178	XI./XVII. asır	OR489/32	Arp.
17	<i>es-Seyfü's-sârim fî 'ademi cevâzi vakfi'l-menkul ve'd-derâhim</i>	El-Birgivi, Mehmed b. Pir Ali (ö. 981/1573)	116b -133b	---	GE4332/9	Arp.
18	<i>Risâletü't-tevfik ve't-tefrik fî vakfi'n-nukûd</i>	Şeyhülislam Ebüssüüd Efendi (ö. 982/1574)	142a-152b	---	UC3533/30	Arp.
19	<i>İkâzü'z-zevid-dirâye li-vasfi men kellefü's-sa'âye</i>	Hasen eş- Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	202a-210b	1148/1735	HO481/21	Arp.
20	<i>İsâbetü'l-ğarazi'l-ehem fi'l-ıtki'l-mübhem</i>	Hasen eş- Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	211a-215a	1148/1735	HO481/22	Arp.
21	<i>Sa'âdetü'l-mâcid bi-'imârati'l-mesâcid ve rağbeti tâlibi'l-'ilmi izâ gâbe'd-dersi fi ahzi'l-ma'lûm</i>	Hasen eş- Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	241a-244a	1148/1735	HO481/28	Arp.
22	<i>Tahkiku i'lâmi'l-vâkıfın 'alâ müfâdi ibâreti'l-vâkıfın</i>	Hasen eş- Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	244a-254a	1148/1735	HO481/29	Arp.
23	<i>Hüsâmü'l-hukkâmi'l-muhakkîn li-sadri'l-buğâti'l-mu'tedîn 'an evkâfi'l-Müslimin</i>	Hasen eş- Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	254b-274b	1148/1735	HO481/30	Arp.
24	<i>Fethu Bârii'l-eltâfi bi-cedveli tabakâti müstehikki'l-evkâf</i>	Hasen eş- Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	282b-286a	1148/1735	HO481/32	Arp.
25	<i>el-İbtisâm bi-ahkâmi'l-ifhâm ve naşki nesimü's-Şâm</i>	Hasen eş- Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	286b-290a	1148/1735	HO481/33	Arp.

26	<i>Beyânü nakzi'l-kısme me'al-i-ışârâti ile't-tesviye beyne ibârâtîs-Sübkî ve'l-Hassâf alâ vechi't-tahrîs ve'l-işâf</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	290b-299b	1148/1735	HO481/34	Arp.
27	<i>el-Vâzıhu'l-mehacce li'l-'udûl 'an halli'l-hucce</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	372a-375b	1148/1735	HO481/43	Arp.
28	<i>Tezkiretü'l-bulağâi'n-nüzzâr bi-vücûhi reddi hücceti'l-vulât</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	376a-383a	1148/1735	HO481/44	Arp.
29	<i>Tahkiku's-süded bi-iştirâti reyeti's-süknâ fi'l-vakfi li'l-veled</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	275a-282a	1148/1735	HO481/31	Arp.
30	<i>Nüzhetu a'yâni'l-hizbi bi'n-nazar li-mesâiliş-şirb</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Misrî (ö. 1069/1659)	410a-413b	1148/1735	HO481/49	Arp.

1.2.4.2. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>el-Ecvibâtü'l-hâsıma li-'uruki elsineti'l-kâsıma (Risâle fi vakfi'd-derâhimi ve'd-denâniri 'alâ risâleti Ebi's-Su'ûd)</i>	Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi(ö. 954/1547)	266b-271a	---	UC1454/6	Osm.
2	<i>Risâle fi'l-vakf</i>	Taşköprizâde Ahmed Efendi (ö. 968/1561)	201a-209b	---	HC1191/13	Arp.
3	<i>Risâle fi'l-vakf</i>	Kınalızade Ali Efendi (ö. 979/1572)	131b-161a	1029/1619	HC372/4	Arp.
4	<i>Risâle fi'l-vakf</i>	Abdülmü'min b. Haydar (XI./XVII. asır)	58b-64a	XI./XVII. asır	OR679/8	Arp.
5	<i>Risâle fi-beyâni'l-'itki'l-hâsılı bi gayri ihtiyâr</i>	?	122b-130b	---	UC1399/15	Arp.

1.2.4.3. Değerlendirme

Eşya hukuku, kütüphanedeki 35 risâlenin içeriğini oluşturan ana başlıktır. Bu risâlelerin 30'unun matbûları bulunmaktadır. 5'i ise yazma olarak günümüze ulaşmıştır. 1 risâle Osmanlıca, diğer risâleler Arapça telif edilmiştir. 14 risâle İbn Nüceym'e, 12 risâle de Şürünlülâli'ye aittir. Geriye kalan müelliflerin birer risâlesi bulunmaktadır. Kütüphanede İbn Nüceym'in risâlelerinin 3, Kemalpaşazade'ye ait *Risâle fi mes'eleli dühûli veledi'l-binti fi'l-mevkûfi 'alâ evlâdi'l-evlâd*'in 3, Taşkoprizâde'nin⁷¹ *Risâle fi'l-vakf*'ının 2, diğer risâlelerin 1'er nüshası bulunmaktadır. Matbû olarak kaydettiğimiz Kemalpaşazâde'nin risâlesine bir yüksek lisans tezinde⁷² tahkik çalışması yapılmıştır.

Bu risâlelerden istinsah tarihi en eski olan Kınalızâde Ali Efendi'nin⁷³ *Risâle fi'l-vakf*'ıdır. Aynı şekilde tam bir tarih vermek mümkün olamasa da İbn Nüceym'in risâleleri ve müellif hattı olan Abdülmü'min b. Haydar'ın *Risâle fi'l-vakf*'ı da aynı asır içerisinde istinsah edilmiştir. Şürünlülâli'nin risâlelerinin bulunduğu mecmua ise hicrî 1148 tarihinde istinsah edilmiştir. 16 risâle hicrî XI. asırda, 12 risâle ise hicrî XII. asırda istinsah edilmiştir. Telif tarihlerine baktığımızda en eski risâlenin Kemalpaşazâde'ye ait olduğunu ve hicrî IX. asırda kaleme alındığını söyleyebiliriz.

Eşya hukuku başlığı altında ele alınan risâlelerin 28'i vakıf konusu hakkındadır. 4'ü köle ahkâmı ile alakalıdır. 2'si arazi hukukunu ele almaktadır. 1 risâle rüşvet ve kısımlarından bahseder. Vakıf hakkında kaleme alınmış risâlelerden 4'ü ise yalnızca para vakıflarıyla ilgilidir. Bu bölümdeki ilgi alanının vakıf konusu üzerinde yoğunlaşması dikkat çekicidir. Fakat bu yoğunlaşma sadece belli bir dönemde değildir. Bu bölümde ele aldığımız risâlelerden en erken ve en geç dönem risâleleri vakıfla ilgilidir. Vakıf konusunda bu kadar çok risâle kaleme alınması ve her dönemde güncelliğini korumuş olması, Osmanlı toplumundaki yerinin önemini göstermesi açısından oldukça ehemmiyetlidir.

71 Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yavuz, "Taşkoprizâde Ahmed Efendi", s. 151-152.

72 Özer, "İbn Kemal'in İslam Hukuku Alanındaki Arapça Yazma Risâleleri", s. 187.

73 Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. Aksoy, "Kınalızâde Ali Efendi", s. 416-417.

1.2.5. Borçlar Hukuku

1.2.5.1. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>el-Mes'etü'l-hâssa fi'l-vekâleti'l-âmmе</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö. 970/1563)	25-27	XI./XVII. asır	OR489/4	Arp.
2	<i>Risâle fi's-sefîneti izâ ğarakat ev inkeserat hel yüdammanü ev lâ</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö. 970/1563)	108-109	XI./XVII. asır	OR489/18	Arp.
3	<i>Risâle fi sûreti da'vâi feshi'l-icâreti't-tavîle</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö. 970/1563)	166-169	XI./XVII. asır	OR489/29	Arp.
4	<i>Nefsü'l-müttecеr bi-şirâid-Dürer</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Misri (ö. 1069/1659)	300a-306a	1148/1735	HO481/35	Arp.
5	<i>Bastü'l-makâle fi tahkiki ta'cîlin ve ta'iki'l-kefâle</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Misri (ö. 1069/1659)	306b-317a	1148/1735	HO481/36	Arp.
6	<i>en-Ni'metü'l-müceddede bi-kefli'l-vâlide</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Misri (ö. 1069/1659)	317b-325b	1148/1735	HO481/37	Arp.
7	<i>ed-Dürretü's-semîne fi hamli's-sefîne</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Misri (ö. 1069/1659)	402a-403b	1148/1735	HO481/47	Arp.
8	<i>Muñdetü'l-hüsnâ li-def'i zanni'l-huluvvi bi's-süknâ</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Misri (ö. 1069/1659)	404a-409b	1148/1735	HO481/48	Arp.
9	<i>Ğâyetü'l-matlab fi'r-rehni izâ zeheb</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Misri (ö. 1069/1659)	449b-454a	1148/1735	HO481/53	Arp.
10	<i>Nazaru'l-hâziki'n-nihriр fi fikâki'r-rehni ve'r-rucâ'i 'ale'l-mu'ir</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Misri (ö. 1069/1659)	454b-457a	1148/1735	HO481/54	Arp.

11	<i>İthâfû zevi'il-itkân bi-hükmi'r-rihân</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısrî (ö. 1069/1659)	457a-460a	1148/1735	HO481/55	Arp.
12	<i>el-İknâ fi'r-râhini ve'l-mürtehini iza'htelege fi reddi'r-rehni ve lem yezkur ed-diyâ'</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısrî (ö. 1069/1659)	460b-464a	1148/1735	HO481/57	Arp.
13	<i>Neticetü'l-mufâveza li-beyâni şarti'l-muâveda</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısrî (ö. 1069/1659)	470b-474b	1148/1735	HO481/60	Arp.
14	<i>Risâle fi muâmeletiş-şer'iyye (Risâle-i bey'ü şîrâ, Risâle-i Hamza Efendi)</i>	Darendeli Hamza Efendi (ö.1105/1694)	1a – 39b	1087/1676	UC8021 ⁷⁴	Osm.

1.2.5.2. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle 'alâ evveli kitâbi'l-büyû'i fi'l-Hidâye</i>	Sâdi Çelebi (ö. 945/1539)	105a-106b	---	UC3533/19	Arp.
2	<i>Risâle fi cevâzi't-tasarrufi fi'd-düyûn</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	98a	---	UC3521/18	Arp.
3	<i>Risâle fi-bey'i mâ 'ade'd-derâhime ve'd-denânir</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	199b	---	UC3521/20	Arp.
4	<i>Risâle fi'l-vedia</i>	Veliyüddin Kâdi er-Rehâvî	144a-151a	---	GE38/5	Arp.
5	<i>Risâle-i mesâil-i bey'iyye</i>	?	1a-48b	XIII./XIX. asır	OR497/1	Osm.
6	<i>er-Risâletü'l-mekâdiriyye</i>	?	49b-53a	---	HO547/3	Arp.

1.2.5.3. Değerlendirme

İnebey Kütüphanesi'nde bulunan 20 risâle “borçlar hukuku” hakkında kaleme alınmıştır. Bu risâlelerden 14'ünün matbûsu bulunmaktadır. 6 risâle ise yazma olarak mevcuttur. Darendeli Hamza Efendi'nin⁷⁵ *Risâle-i bey'ü şîrâ* isimli

74 UC2490/6; HC1188/1; GE222B.

75 Darendeli müderris Hamza Efendi, 1105/1694 tarihinde Darendede vefat etmiştir. Hamza Efendi, Da-

risâlesinin kütüphanede 4 nüshası bulunmaktadır. İbn Nüceym'in risâlelerinin 3 nüshası vardır. 16 risâlenin ise birer nüshası bulunmaktadır. Müellifi belli olmayan *Risâle-i mesâil-i bey'iyye* ve Darendeli Hamza'nın risâlesi Osmanlıca'dır.

Bu başlık altında tespit edilen risâlelerin istinsah tarihi en eski olanı Darendeli Hamza'nın *Risâle-i Hamza Efendi* diye bilinen hicrî 1087 istinsah tarihli *Risâle-i bey'ü şîrâ*'sıdır. Bu tarih müellifin devrinde istinsah edildiğini göstermektedir. İbn Nüceym'in risâleleri XI./XVII. asırda, Şürünbülâlî'ye ait risâleler XII./XVIII. asırda, müellifi belli olmayan *Risâle-i mesâil-i bey'iyye* ise XIII./XIX. asırda istinsah edilmiştir.

Sâdi Çelebi'nin⁷⁶ *Risâle 'alâ evveli kitâbi'l-büyû' fi'l-Hidâye*, Şürünbülâlî'nin *Nefisü'l-müttecer bi-şîrâ'id-Dürer*, Darendeli Hamza'nın *Risâle-i bey'ü şîrâ*, Âlim Muhammed'in⁷⁷ *Risâle fi bey'i mâ 'ade'd-derâhime ve'd-denânîr* ve müellifi belli olmayan *Risâle-i mesâil-i bey'iyye* risâleleri 'alım-satım' konusunu ele alır. İbn Nüceym'in *Risâle fi's-sefîneti izâ ğarakat ev inkeserat hel yüdammanü ev lâ* ve *Risâle fi sûreti da'vâi feshi'l-icâreti't-tavîle*, Şürünbülâlî'nin *ed-Dürretü's-semîne fi hamli's-sefîne* ve *Müfîdetü'l-hüsnâ li-def'i zanni'l-huluvvi bi's-süknâ* risâleleri 'kira' konusunu işlemektedir. Şürünbülâlî'nin *Ġâyetü'l-matlab fi'r-rehni izâ zeheb, Nazaru'l-hâziki'n-nihir fi fikâki'r-rehni ve'r-rucû'*, *İthâfî zevi'l-itkân bi hükmi'r-rihân* ve *el-İknâ fi'r-râhin ve'l-mürtehin izâ htelefe fi reddi'r-rehni ve lem yezkur ed-diyâ'* risâleleri 'rehin' hakkındadır. Mal kefâleti hakkında Şürünbülâlî'nin *Bastü'l-makâle fi tahkîki ta'cîlin ve ta'likî'l-kefâle* ve *en-Ni'metü'l-müceddede bi-kefilî'l-vâlîde* risâleleri bulunmaktadır. Bu konu dağılımına göre; alım satım konusunda 5, kiralama konusunda 4, rehin konusunda 4, mala kefalet konusunda 2 risâle bulunmaktadır. Şirket, alacakta tasarruf ve ödünç konularında ise 1'er risâle bulunmaktadır. Müellifi belli olmayan *Risâletü'l-mekâdirîyye* ise borçlar hukukunda kullanılan ölçü birimlerinin ele alındığı dikkat çekici bir risâledir.

rende, İstanbul ve Kayseri'de birçok âlim yetiştirmiş ve icazet vermiştir. İstanbul'da yetiştirdiği ulemadan Kazasker Hayrullah Efendi'nin ecdadı Gelenbevi, Kayseri'de yetiştirdiği Atik Deli Âlim Efendi, Darendede yetiştirdiği Beşir Paşa, İsa Beyzâde Mehmet Efendi ve Maraşlı Saçaklızâde onun meşhur talebelerinden bir kaçıdır. Darendede eski kasabada Hacı Hüseyin Paşa Hamamı'nın yakınlarında Hatuniye adında bir medrese yaptırmış, kış mevsiminde bu medresede, yazın Gerimter'e yaya iki saat mesafede bulunan Sarıççek adındaki yaylada inşa ettirdiği medresede müderrislik yapmakla meşgul olmuştur. Bu medreselerin her ikisi de 19. yüzyılın sonlarına ulaşamadan harap olmuşlardır. Hamza Efendi'ye ait şu eserler tespit edilmektedir: *Risâle-i Bey'u Şîrâ*, *Mukantarât*, *Hâşiye 'alâ Hâşiyeti'l-İsâm 'alâ Fevâid Ziyâiyye*, *Hâşiye 'alâ Tefsîr Sûret Nebe*, *Risâle fi Beyânî'llahi Te'âlâ "Vâhidün ..."*, *Risâle fi Kavli'l-İmâmî'l-Azam fi'l-Fıkhi'l-Ekber*, *Miftâh-ı Râznâme*, *Risâletü fi'l-Mu'âmeleti-Şer'iyye*, *Hâşiye 'alâ Hâşiyeti Mir Ebi'l-Feth 'alâ Şerh-i Âdâbi'l-Azûdiyye*, *Kitâbü'l-Asfiyâ*, *Divân-ı Hamza*, *Tecvid-i Edâiyye*, *Şerh 'alâ Dibâceti'l-Halebî*, *Kitâbü'l-Mezâhib fi'l-İstî'âreti'l-Mukniyye*. Bk. Tok, *Alış Veriş Kitabı*, s. 29-30.

76 Hayatı ve eserleri için bk. Kehhâle, a.g.e., IV, 216; ez-Zirikli, a.g.e., III, 88; İpşirli - Demir, "Sâdi Çelebi", s. 404-405.

77 Hayatı ve eserleri için bk. Cici, *Bir Osmanlı Fakihî Âlim Muhammed b. Hamza'nın Fıkıh Risâleleri*.

1.2.6. Miras Hukuku

1.2.6.1. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi'l-velâ</i>	Molla Hüsrev (ö. 855/1480)	187b-189a	992/1584	HC1186/12 ⁷⁸	Arp.
2	<i>Risâle fi'l-velâ</i>	Molla Gürânî (ö. 893/1488)	253a-256a	---	UC1454/3 ⁷⁹	Arp.
3	<i>Risâle fi'l-velâ</i>	Sâdi Çelebi (ö. 945/1539)	8b-14a	---	GE4023/3	Arp.

1.2.6.2. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi hakkı'l-velâ</i>	Süleyman b. Ali el-Karamânî (ö. 924/1519)	256b-260b	---	UC1454/4	Arp.
2	<i>el-Ferâiz</i>	Taşköprizâde Ahmed Efendi (ö. 968/1561)	1a- 6b	---	GE910/1	Arp.
3	<i>Risâle fi hakkı'l-velâ</i>	Muhammed b. Musa el-Ganânî (ö. 995/1587)	260b-265b	---	UC1454/4	Arp.
4	<i>Risâle fi mefhûmi'l-ferâiz</i>	Menteşzâde, Şeyhülislam Abdürrahim Efendi (ö.1128/1716)	1b – 43b	---	UC1517/1	Osm.
5	<i>Risâle fi'l-ferâiz</i>	Es-Seyyid Yahya Saib b. Ataullah	1a-19b	---	HO632	Arp.
6	<i>Risâle fi'l-ferâiz</i>	Mahmud Efendi el- Bolvadîni	1a-15b	1207/1792	HC1202/2 ⁸⁰	Arp.
7	<i>Risâle fi tasvîr-i ahvâlîd-devâir</i>	?	1a-4b	---	UC1511/1	Arp.
8	<i>Risâle fi mefhûmi'l-ferâiz</i>	?	10b-146b	1187/1773	UC1518/2	Osm.

78 UC1454/2; UC3533/33; GE3977/2; GE4023/1.

79 GE4023/2; UC3533/34.

80 GE4910; GE2615/3; GE2612/3; UC1514/2.

9	<i>Risâle fi'l-velâ</i>	?	168b-171b	---	UC3533/35	Arp.
10	<i>Risâle fi mâ yelzemü mine'l-vesâyâ ve mâ yestehibbühâ</i>	?	204b-214b	---	UC3508/9	Arp.
11	<i>Risâle-i ferâiz (1)</i>	?	15b-19b	1179/1765	OR553/2 ⁸³	Osm.
12	<i>Risâle-i ferâiz (2)</i>	?	15b-18a	---	GE4012/3	Osm.
13	<i>Risâle-i ferâiz (3)</i>	?	119b-121b	---	GE1026/3	Osm.
14	<i>Risâle-i ferâiz (4)</i>	?	40b-75b	---	GE2615/2	Osm.
15	<i>Risâle fi'l-ferâiz (1)</i>	?	1a-15b	---	OR554	Arp.
16	<i>Risâle fi'l-ferâiz (2)</i>	?	60b-63b	---	GE2609/4	Arp.
17	<i>Risâle fi'l-ferâiz (3)</i>	?	66b-70a	963/1555	GE1146/5	Arp.
18	<i>Risâle fi'l-ferâiz (4)</i>	?	164a-197b	---	GE5419/4	Arp.

1.2.6.3. Değerlendirme

Miras hukuku alanında yazılmış olan kütüphanedeki 21 risâleden 3'ü bir yüksek lisans tez çalışmasında tahkikli bir şekilde çalışılmıştır⁸¹. 18 risâle yazma olarak mevcuttur. Molla Hüsrev'in *Risâle fi'l-velâ*'sı 5 nüsha, Mahmud Efendi'nin *Risâle fi'l-ferâiz*'i 5 nüsha, Molla Gürânî'nin⁸² *Risâle fi'l-velâ*'sı 3 nüsha, müellifi belli olmayan *Risâle-i ferâiz* 2 nüsha olarak mevcuttur. 6 risâle Osmanlıca, 15 risâle ise Arapça telif edilmiştir.

İstinsah tarihi en eski risâle, hicrî 963 tarihinde istinsah edilmiş olan, müelifi bilinmeyen *Risâle fi'l-ferâiz (3)* ismiyle tespit ettiğimiz risâledir. Hicrî 992 tarihli Molla Hüsrev'in *Risâle fi'l-velâ* isimli risâlesi en erken istinsah edilmiş ikinci risâledir. İstinsah tarihi bilinen diğer risâleler, Mahmud Efendi'nin *Risâle fi'l-ferâiz*'i hicrî 1170, Müellifi belli olmayan *Risâle-i ferâiz (1)* 1179, *Risâle fi mefhûmi'l-ferâiz* hicrî 1187 ve Menteşzâde'nin *Risâle fi mefhûmi'l-ferâiz*'i hicrî 1194 tarihlerinde istinsah edilmiştir.

Bu başlık altındaki risâlelerden 15'i genel olarak miras taksimi hakkında kalem alınmıştır. Osmanlı'da hukukî olarak hicrî XIII. asırda bitme sürecine girmiş bulunan köle hukuku ile miras hukukunun kesişim noktası olan "velâ" konusunda 5 risâle vardır. Velâ ile ilgili bu risâleler hicrî IX. ve X. asırlarda yazılmıştır. Müellifi belli olmayan *Risâle fi mâ yelzemü mine'l-vesâyâ ve mâ yestehibbühâ* isimli risâle ise vasiyet hakkındadır.

81 Korkmaz, "Molla Hüsrev'in 'Velâ' Hakkındaki Görüşleri ve Bu Konuda Osmanlı Âlimleri Arasında Yapılan Tartışmalar (Velâ Risâleleri Çerçevesinde)".

82 Hayatı ve eserleri için bk. Yaşaroğlu, "Molla Gürânî", s. 248-250.

83 GE2624.

1.2.7. Yargı Hukuku

1.2.7.1. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi talebi'l-yemîni ba'de hükmî'l-Mâliki</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	52-59	XI./XVII. asır	OR489/8	Arp.
2	<i>Risâle fi ikâmeti'l-kâdi et-ta'zir 'ale'l-müfsidi bilâ da'vâ</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	87-94	XI./XVII. asır	OR489/13	Arp.
3	<i>Risâle fi beyâni mâ yeskutü mine'l-hukûki bi'l-iskâti ve mâ lâ yeskut</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	99-101	XI./XVII. asır	OR489/15	Arp.
4	<i>Risâle fi'l-hükmi bi'l mücebi biş-sihha</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	172-173	XI./XVII. asır	OR489/31	Arp.
5	<i>Risâle fi mâ yübtilu da've'l-mudde'i</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	206-208	XI./XVII. asır	OR489/37	Arp.
6	<i>Risâle fi't-tenâkuzi fi'd-da'vâ</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	208-212	XI./XVII. asır	OR489/38	Arp.
7	<i>Risâle fi mesâili'l-ibrâ</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	213-216	XI./XVII. asır	OR489/39	Arp.
8	<i>Risâle fi'l-hükmi bilâ tekaddümi da'vâ ve husûmet</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	104-113	XI./XVII. asır	GE4049/38	Arp.
9	<i>Risâle fi vücûdi'l-katli fiş-şâri'i'l-a'zam (Melce'ül-kudât 'inde te'ürudi'l-beyyinât)</i>	Çanim el-Bağdadî (ö. 1032/1623)	120b-123b	---	GE4689/3	Arp.
10	<i>Ahsenü'l-akvâl li't-tahallusi 'an mahzûrâti'l-ef'âl</i>	Hasen eş-Şürûnbülâli el-Misri (ö. 1069/1659)	215b-217a	1148/1735	HO481/23	Arp.
11	<i>el-İstifâde min kitâbiş-şehâde</i>	Hasen eş-Şürûnbülâli el-Misri (ö. 1069/1659)	326a-337-b	1148/1735	HO481/38	Arp.

12	<i>ed-Dürri's-semîn fi'l-yemîn</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	338a-340a	1148/1735	HO481/39	Arp.
13	<i>İzâhu'l-hafıyyât 'inde te'arudi beyyinâti'n-nefyi ve'l-isbât</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	363a-371b	1148/1735	HO481/42	Arp.
14	<i>Risâle fi beyyine leha'r-ruchan 'inde te'arudi'l-burhân</i>	Hisâli Abdurrahman Çelebi (ö. 1087/1676)	274b-283a	---	UC1457/2 ⁸⁴	Arp.

1.2.7.2. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi edebi'l-kâdi</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	102a-104b	---	UC3533/18	Arp.
2	<i>Risâletü'l-kelâm fi tenfizi mâ sebete biş-şehâdeti 'ale'l-hatt</i>	İbnü'ş-Şihne (921/1515)	115-129	---	GE4049/41 ⁸⁵	Arp.
3	<i>Risâle (fi te'arudi'l-beyyineteyni bi'l-hükmi'l-esahh)</i>	Vankulu, Mehmed b. Mustafa (ö. 1000/1592)	132b-137a	---	GE4601/2	Arp.
4	<i>Risâle fi kitâbi'l-eymâni mine'l-Hidâye</i>	Hüsrev b. Mustafa (Hüsrevzâde Mustafa) (ö.1000/1592)	21b-26a	XII./XVIII. asır	UC1399/2	Arp.
5	<i>Risâle 'alâ mebhâsi hucıyyâti'z-zâhiri li'l-istihkâk</i>	Ahizâde Abdulhalim Efendi(ö.1013/1604)	1a – 12b	---	HO621/1	Arp.
6	<i>Risâle 'alâ bâbiş-şehâde mine'l-Hidâye</i>	Tursunzâde, Abdülbâki b. Tursun el-İstanbûli (ö. 1015/1606)	191a-194a	---	HC1192/8	Arp.

84 UC1454/7.

85 HO584/2.

7	<i>Risâle fi'l-mesâil</i>	Ebu Bekr b. Muhammed b. Süleyman el-Kürdî es-Sühranî (ö. 1048/1638)	55b-74a	---	HO547/4	Arp.
8	<i>Risâle fi kitâbi'l-eymâni mine'l-Hidâye</i>	?	80b-97b	X./XII. asır	HO410/4	Arp.
9	<i>Risâle fi'l-fetvâ</i>	?	80b-82b	---	HO1318/10	Arp.
10	<i>Risâle fi'd-da'vâ</i>	?	153a - 177b	XIII./XIX. asır	OR542/2	Arp.

1.2.7.3. Değerlendirme

Mahkeme esnasındaki süreci ilgilendiren farklı konuların ele alındığı bu başlık altında 24 risâle mevcuttur. 14 risâlenin matbûları bulunmaktadır. 10 risâle ise yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Bu konudaki risâlelerin tamamı Arapça telif edilmiştir. Bu konu başlığında yazılan eserler arasında en çok risâlesi bulunan müellif yine İbn Nüceym'dir ve konuya dair 8 risâlesi bulunmaktadır. Şürûnbülâlî'nin ise 4 risâlesi bu konu hakkında yazılmıştır. Kütüphanede İbn Nüceym'in risâleleri 3 nüsha, İbnü'ş-Şihne'nin *Risâletü'l-kelâm fi tenfizi mâ sebete bi'ş-şehâdeti ale'l-hatt* ve Hisâlî Abdurrahman Çelebi'nin⁸⁶ *Risâle fi beyyine leha'r-ruchân 'inde te'ârudi'l-burhân* risâleleri 2 nüsha olarak mevcuttur.

İstinsah tarihi en eski olan risâle, Tursunzâde'nin⁸⁷ hicrî 998 senesinde istinsah edilmiş olan *Risâle 'alâ bâbi'ş-şehâde mine'l-Hidâye* isimli risâlesidir. Müellifin yaşadığı dönemde istinsah edilmesi, söz konusu eserin müellif hattı olma ihtimalini gündeme getirmektedir. Müellifi belli olmayan eserlerden *Risâle fi kitâbi'l-eymân mine'l-Hidâye* hicrî X. asırda, İbn Nüceym risâleleri hicrî XI. asırda, Hüsrevzâde Mustafâ'nın⁸⁸ *Risâle fi kitâbi'l-eymân mine'l-Hidâye*'si ve Şürûnbülâlî'nin risâleleri

86 Hayatı ve eserleri için bk. Kallek, "Hisâlî Abdurrahman Çelebi", s. 125-126.

87 Kanunî devri müderrislerinden Tursun Efendi'nin oğludur. 950/1543 yılından itibaren önce Eski İbrahim Paşa Medresesi müderrisi olan Bustanzâde Efendi'nin hizmetinde bulunmuştur. Sonra Rüstem Paşa Medresesi müderrisi olan Avaz Efendi'nin asistanı olmuştur. Bundan sonra Sahn-ı Seman müderrislerinden olan Şeyhî Efendi'nin yanında bulunmuştur. Bir müddet sonra Şeyhzâde Medresesi'nde Ebüssüüdâde Ahmed Çelebi'ye intisab etmiştir. Bir yandan da babasından ders almıştır. 973/1565 tarihinde de Hamid Efendi'den istifade etmiştir. Birçok medresede müderrislik yapmasının yanısıra kadılık görevleri de üstlenmiştir. Kahire kadısı iken 1015/1606 yılında vefat etmiştir. Bk. Bağdadî, *a.g.e*, I, s.495; Kehhâle, *a.g.e*, V, s. 72.; Arslan, "Osmanlı-Türk Alimleri'nin Irak ve Cezire'deki Arap Edebiyatı İle İlgili Çalışmaları", s. 77-78.

88 Hüsrevzâde lâkabıyla meşhur olan Mustafa Efendi, Molla Hüsrev'in torunudur. 1501 yılında doğmuştur. Devrin en ünlü hocalarından iyi bir eğitim almıştır. Saçlı Emir Efendi'den istifade ettikten sonra Şeyhülislam Ebüssüüd'dan tahsilini ikmal etmiştir. Eğitimi tamamlandıktan sonra İstanbul'da ve Bursa'da çeşitli medreselerde müderris olarak çalışmıştır. Daha sonra kadılığa terfi eden Mustafa Efendi, uzun yıllar çeşitli

hicrî XII. asırda istinsah edilmiştir. Müellifi belli olmayan *Risâle fi'd-da'vâ*'nın istinsah tarihi ise hicrî XIII. asırdır. elif tarihi en eski olan risâle ise Kemalpaşazâde'nin *Risâle fi edebi'l-kâdi* isimli risâlesidir.

Konu dağılımında ağırlıklı olan başlık, “yemin” bahsidir. Bu konuda 6 risâle vardır. 3 risâle ise “şahitlik” ile ilgilidir. *Risâle fi edebi'l-kâdi*, *Risâle fi'l-fetvâ* ve *Risâle fi'd-da'vâ* isimli risâleler mahkeme ve hüküm verme mevkiinde olan kâdi ve müftiler ile ilgili muhtelif bahisleri ele alır. *Risâle fi't-tenâkuzi fid-da'vâ*, *Îzâhu'l-hafiyât 'inde te'ârudi beyyinâti'n-nefyi ve'l-isbât*, *Risâle fi beyyine leha'r-ruchân 'inde te'ârudi'l-burhân*, *Risâle fi vücûdi'l-katli fiş-şâri'i'l-a'zam (Melceü'l-kudât 'inde te'ârudi'l-beyyinât)*, *Risâle (fi te'ârudi'l-beyyineteyni bi'l-hükmi'l-esahh)* risâleleri ise ihtilaf anında kâdılarının nasıl hareket etmeleri gerektiğine dair açıklayıcı bilgiler içermektedir.

1.2.8. Ceza Hukuku

1.2.8.1. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi haddi'l-hamr</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	60b – 61b	---	UC3525/20	Arp.
2	<i>Rakamü'l-beyân fi-diyeti'l-mafsali ve'l-benân</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	464b-466a	1148/1735	HO481/57	Arp.
3	<i>en-Nassu'l-makbûl li-reddi'l-iftâ'i'l-ma'lûli bi diyyeti'l-maktûl</i>	Hasen eş-Şürübülâli el-Mısri (ö. 1069/1659)	466b-468a	1148/1735	HO481/58	Arp.

merkezlerde kadılık ve müderrislik yapmıştır. Lübnan topraklarında olan Trablusşam'da kadılık yaparken yaşının ilerlemesi nedeniyle görevinden azledilmiştir. Bu şehirden İstanbul'a dönerken 1591 yılında Akşehir'de vefat etmiştir. 90 yaşında ölen Mustafa Efendi, Akşehir Nasreddin Hoca Mezarlığı'na defnedilmiştir. *Galatâtü'l-Avâm* ve *Kurazatü'l-Fıkhıyyeti ve fekâhetü'l-Rıfkıyyeti* isimli eserleri bilinmektedir. Bk. Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 341.

1.2.8.2. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî hakki sebî'n-Nebî</i>	Hüsameddin Hüseyin b. Abdurrahman el-Tokâdî (ö. 860/1456)	209a-211b	---	UC3521/23	Arp.
2	<i>Risâle fî'l-hudûdî ve't-ta'zîr</i>	Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi(ö. 954/1547)	62b-82b	1149/1736	HO565/2	Arp.
3	<i>Risâle fî mes'eleli cenîni'l-emeti min Düreri'l-Hükkâm</i>	Ebubekir b. Muhammed Sofyavî (XII./XVIII. asır)	110b-111a	1178/1764	UC528/3	Arp.
4	<i>Risâle fî sübûti'l-kısâs</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	7a – 7b	---	UC1307/2 ⁸⁹	Arp.
5	<i>Risâle fî'l-kısâs</i>	Bağçecizâde Ahmed el-Kayserî	19b – 30a	---	HO1339/3	Arp.
6	<i>Risâle-i erş ve kısâs</i>	?	244b-249b	1194/1780	UC3493/20	Osm.
7	<i>Risâle fî katli'l-mülhid</i>	?	177b-180b	---	UC3533/39	Arp.

1.2.8.3. Değerlendirme

Kütüphanede bulunan “ceza hukuku” ile ilgili risâle sayısı 10’dur. Bunlardan 3 risâlenin matbûsu bulunmaktadır. Geriye kalan 7 risâle basılmamıştır. *Risâle-i erş ve kısâs* Osmanlıca, diğer risâleler Arapça telif edilmiştir. Âlim Muhammed’in *Risâle fî sübûti'l-kısâs*’ı 3 nüsha, diğer risâleler ise 1’er nüsha olarak kütüphanede mevcuttur. İstinsah tarihi bilinen 3 risâle vardır: Çivizâde’nin⁹⁰ *Risâle fî'l-hudûdî*

89 GE4852/10; UC3521/19.

90 881’de (1476-77) doğmuştur. Menteşe vilâyetinden yetişen müderris ve hattat Çivi İlyas Efendi’nin oğludur. Amcasının himayesinde İstanbul’a gitmişve Sarıgörez Mehmed b. Hamza, Molla Bâli, Tâcizâde Sâdi Çelebi ve Fenârizâde Muhyiddin Efendi’den ders almıştır. Bu arada Kara Bâli Efendi’ye intisap ederek onun müdi olmuştur. Daha sonra ders vermeye başlayan Çivizâde Edirne’de Beylerbeyi, Bursâda Ahmed Paşa ve Ferhâdiye medreselerindeki müderrisliği sırasında dikkat çekmiştir. Ahmed Paşa’nın (ö. 930/1524) yeni inşa ettirdiği Çorlu Medresesi’nin değerli bir âlime tevcih edilmesiyle ilgili ferman üzerine burası Çivizâde’ye verilmiştir. Ancak bir süre sonra Ahmed Paşa’nın Mısır’da valiliği sırasında isyan etti-

ve't-ta'zîr'i hicrî 1149, Ebubekir Sofyavî'nin⁹¹ *Risâle fî meseleti cenîni'l-emeti min Düreri'l-Hükkâm*'ı hicrî 1178, müellifi belı olmayan *Risâle-i erş ve kısâs* hicrî 1194 tarihlerinde istinsah edilmiştir. Telif tarihi en eski olan risâleler ise vefat tarihleri hicrî 860 olan Hüsameddin et-Tokâdî⁹² ve Kemalpaşazâde'nin *Risâle fî hakkı sebbi'n-Nebî* ile *Risâle fî haddi'l-hamr* isimli risâleleridir. Günümüze en yakın risâle ise hicrî 1205 vefat tarihli Âlim Muhammed'in *Risâle fî sübûti'l-kısâs*'ıdır.

Risâle fî hakkı sebbi'n-Nebî, Hz. Peygamber'e hakaret etmenin kötülüğünden ve bunun neticesinde gerekecek cezaların durumundan bahsetmektedir. *Risâle fî haddi'l-hamr*, içki içmek neticesinde uygulanacak haddin keyfiyetini açıklamaktadır. *Risâle fî'l-hudûdi ve't-ta'zîr*, had ve tazir arasındaki farkları ve hangi durumlarda kimlere uygulanabileceğini ve uygulanamayacağını beyân eder. *Risâle fî katli'l-mülhid* isimli risâle, kişinin hangi durumlarda dinden dönmüş olarak kabul edilebileceğinden ve uygulanacak hadden bahsetmektedir. Böylelikle "had ve tazir", bu başlık altında en çok işlenen konu olmuştur. "Kıyas ve erş" konusunda yazılmış olan risâleler *Risâle fî sübûti'l-kısâs*, *Risâle fî'l-kısâs* ve *Risâle-i erş ve kısâs* isimli risâlelerdir. *Risâle fî meseleti cenîni'l-emeti min Düreri'l-Hükkâm* ise anne karnında ölen cenin için ödenecek diyet ile ilgili hususları kapsamaktadır. Şürünbülâlî'nin *Rakamül-beyân fî diyeti'l-mafsali ve'l-benân* ve *en-Nassu'l-makbûl li-reddi'l-iftâi'l-ma'lûli bi diyyeti'l-maktûl* risâleleri sırasıyla organ ve can diyetinden bahsetmektedir. Netice olarak 4 risâle "had ve tazir", 3'er risâle ise "kıyas ve erş" ile "diyet" konularını ihtiva etmektedir.

ğini öğrenince bir hainin medresesinde ders vermeyi reddederek İstanbul'a döner. Başka medreselerde de müderrislik yaptıktan sonra 1527'de kadılık görevine geçmiş ve Mısır kadısı olmuştur. 1537'de Anadolu kazaskeri ve 1539'da şeyhülislam olmuş fakat 1542'de azledilerek emekli edilmiştir. İlk azledilen şeyhülislam Çivizâde'dir. Çivizâde'nin Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî gibi İslâm tasavvufunun en tanınmış şahsiyetlerini aşırı şekilde tenkit etmesi, para vakfı (vakf-ı nukûd) meselesine karşı çıkması, bilhassa abdest alırken mest üzerine mesh yapılması konusundaki sert muhalefeti tartışmalara yol açmış ve başta Ebüssüüd Efendi olmak üzere birçok âlimle fikir ayrılığına düşmüştür. Ebüssüüd Efendi şeyhülislam olunca Çivizâde'yi Rumeli kazaskerliğine getirmiştir. Muhyiddin Efendi Rumeli kazaskeri iken ikinci divanında rahatsızlanarak vefat etmiştir (4 Şâban 954 / 19 Eylül 1547). Fatih Camii'nde Ebüssüüd Efendi'nin kıldırıldığı cenaze namazından sonra Eyüp Sultan Türbesi civarına defnedilmiştir. Bk. İpşirli, "Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi", s. 448.

91 Müftü ve müderris. Babası Seyyit Mehmet Ağadır. 1777 yılında kitaplarını vakfederek Sofyada bir kütüphane kurmuş ve mütevellî başkanı kendisi olmuştur. 1192/1778 tarihli tereke kaydının bulunması vefat tarihinin bu olduğu hakkında bilgi vermektedir. Bk. Sabev, "Bulgaristan'da Osmanlı Vakıf Kütüphanelerinden Bir Örnek", s. 298-299.

92 Asıl adı Hüsameddin Hüseyin b. Abdurraman et-Tokâdî'dir. Fatih dönemini ileri gelen alimlerindedir. 860/1456 tarihinde vefat etmiştir. *Ta'likât 'alâ Hâşiye-i Tecrid li-Seyyid Şerif ve Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Akâid* adlı eserleri vardır. Bk. Aydın, *Türk Kelam Bilginleri*, s. 100-101.

1.2.9. Devlet (İdare) ve Savaş Hukuku

1.2.9.1. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi kenâsî'l-Mısrıyye</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö. 970/1563)	84-86	XI./XVII. asır	OR489/12	Arp.
2	<i>Risâle fi hükmi'l-iktâ'âtî'd-divâniyye</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö. 970/1563)	102-105	XI./XVII. asır	OR489/16	Arp.
3	<i>Risâle fi hükmi men yetevellâi'l-hükme ba'de mevti'l-bâşâ</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö. 970/1563)	106-108	XI./XVII. asır	OR489/17	Arp.
4	<i>Risâle fi mesâilî'l-cibâyâti ve'l-ma'şerâti'd-divâniyye</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîn (ö. 970/1563)	216-218	XI./XVII. asır	OR489/39	Arp.
5	<i>Risâle fi siyâseti'ş-şer'iyye</i>	Dede Cöngî (ö. 975/1567)	30b-44a	---	HO621/3	Arp.
6	<i>Risâle fi emvâli beyti'l-mâli ve aksâmihâ ve ahkâmihâ ve masârifihâ</i>	Dede Cöngî (ö. 975/1567)	20b-33b	1137/1724	GE5004/2	Arp.
7	<i>İnfâzu'l-evâmiri'l-ilâhiyye bi-nusreti'l-asâkiri'l-Osmaniyye ve inkâdi sükkâni'l-cezirâti'l-'Arabiyye</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısrî (ö. 1069/1659)	217b-222b	1148/1735	HO481/24	Arp.
8	<i>ed-Dürretü'l-yetime fi'l-ğanîme</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısrî (ö. 1069/1659)	223a-227b	1148/1735	HO481/25	Arp.
9	<i>Kahru'l-milleti'l-küfriyye bi'l-edilleti'l-Muhammediyye</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısrî (ö. 1069/1659)	228a-232b	1148/1735	HO481/26	Arp.
10	<i>Âsârü'l-Mahmûd li-kahri zevi'l-'uhûd</i>	Hasen eş-Şürünbülâli el-Mısrî (ö. 1069/1659)	233a-240b	1148/1735	HO481/27	Arp.

1.2.9.2. Matbûları Bulunmayan Risâle

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fiş-şehîd</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	6b-7a	---	UC1307/1	Arp.

1.2.9.3. Değerlendirme

Birbiriyle bağlantılı olan devlet ve savaş hukuku konularının bir arada zikredildiği bu başlıkta 11 risâle bulunmaktadır. Bu risâlelerden 1'i yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Diğerlerinin matbûları mevcuttur. İbn Nüceym ve Şürünbülâlî'nin 4'er risâlesi vardır. İbn Nüceym'in risâleleri daha önce de söylenildiği gibi kütüphanede 3 nüsha olarak bulunmaktadır.

İstinsah tarihlerine bakıldığında hicrî XI. asırda İbn Nüceym'in risâleleri, hicrî XII. asırda ise Dede Cöngü'nün *Risâle fi emvâli beyti'l-mâli ve aksâmihâ ve ahkâmihâ ve masârifihâ* isimli risâlesi ve Şürünbülâlî'nin risâleleri bulunmaktadır.

Risâle fi hükmi'l-iktâ'âtî'd-divâniyye, *Risâle fi mesâili'l-cibâyâti ve'l-maşerâti'd-divaniyye* ve *Risâle fi emvâli beyti'l-mâli ve aksâmihâ ve ahkâmihâ ve masârifihâ* isimli risâleler devlet harcamaları ile ilgili hükümlerden bahsetmektedir. *Risâle fi hükmi men yetevellâi'l-hükme ba'de mevti'l-bâşâ* risâlesi, vefat eden valinin yerine yenisi gelene kadar yerine kimin hangi şartlarla vekâlet edebileceği konusu ile ilgilenir. *Risâle fi siyâsetiş-şer'iyye* şer'î hükümlerin uygulandığı bir yönetimin ne şekilde yapılacağına dair bilgiler içerir. *Risâle fi kenâisi'l-Mısriyye* Mısır'daki kiliselerin hukukî statüsünden ve devletin davranış biçiminden bahseder. Şürünbülâlî'nin risâleleri ve *Risâle fiş-şehîd* adlı eser, cihad ve şehitlik ile ilgili konuları ele almaktadır.

1.3. MUHTELİF RİSALELER

Üçüncü ana başlık olarak yer verilen “muhtelif risâleler” başlığı, kapsam olarak doğrudan usûl-i fıkıh ve fûrû-i fıkıh konularına dâhil edilemeyen ve başka disiplinlerle bağlantılı olabilen risâleleri içermektedir.

1.3.1. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî elfâzi'l küfr</i>	Bedrürreşid Muhammed b. İsmail (ö.768/1366)	109b-120b	967/1559	GE4609/5	Arp.
2	<i>Risâle fî tercihi mezhebi'l-Hanîfe</i>	Ekmeleddin el-Bâbertî (ö. 786/1384)	118a-123b	1127/1715	GE5004/21	Arp.
3	<i>er-Risâle</i>	Zeynüddin Abdurrahmân b. Ahmed b. Receb el- Bağdâdî e (ö. 795/1393)	32a-37a	---	GE2456/3	Arp.
4	<i>Risâle fî'l-mesâil</i>	İbn Hacer el-Askalânî, (ö. 852/1449)	148a-151b	---	GE1605/16	Arp.
5	<i>Risâletü'l-ma'mûle fî tashihi lafzi'z-zindik</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	249a-250b	1184/1770	OR534/2	Arp.
6	<i>Risâletü'l-keâm fî'l-Besmele</i>	Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahmân (ö. 911/1505)	83a-84a	---	HO584/3	Arp.
7	<i>el-Kavlü'n-naki fî'r-reddi 'ale'l-müfteri</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	17-24	XI./XVII. asır	OR489/3	Arp.
8	<i>Risâle fî mâ dabetahû ehli'n-nakli fî haberi'l-fasl (fî't-ta'n ve tâ'ün)</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 970/1563)	73-78	XI.XVII. asır	OR489/10	Arp.
9	<i>'İsâdi âli Osmani'l-Mükerrem bi-binâi Beytillahi'l-Muharrem</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 1069/1659)	5a-11a	1148/1735	HO481/1	Arp.
10	<i>İkrâmü üli'l-elbâb bi-şerifi'l-hitâb</i>	İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 1069/1659)	11b-40b	1148/1735	HO481/2	Arp.
11	<i>Milleti İbrahim Aleyhisselam Hususunda Olan Sual Cevab Risâlesi</i>	Şeyhülislam Yahya b. Ömer Minkârizâde (ö. 1088/1678)	250-255	1323/1905	GE5411	Osm. Makale

1.3.2. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâletü'l-ed'ıyye li-eyyâmi Arafat sebete 'alâ tertibi'l-usbû'</i>	Şehabeddin Ahmed el-Bûni (ö. 622/1225)	40b-48b	---	OR347/2	Arp.
2	<i>Risâle fî tabakâtü'l-müctehidîn</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	51b-55a	---	UC3502/3	Arp.
3	<i>Risâle-i Kadızâde (Risâle-i Mebhas-i imân)</i>	Kadızâde Mehmet Efendi er-Rûmi (ö. 1045/1635)	33a-38b	---	GE4804/2	Osm.
4	<i>Risâle fî'l-cevâbi 'an me'seleti men kâle "in fe'âle kezâ fehüve kâfir"</i>	Hayruddin b. Ahmed b. Ali er-Remli (ö. 1081/1671)	29b-34a	---	GE4365/4	Arp.
5	<i>Risâle fî kavli'l-kâil in fe'altü kezâ fehüve kâfir</i>	Şeyhülislam Yahya b. Ömer Minkârizâde (ö. 1088/1678)	35a-36b	1081/1670	GE4365/5	Arp.
6	<i>Ecvibetü Hafniyye 'alâ es'ileti Dağıstâniyye</i>	Ahmed el-Hifni (ö. 1181/1767)	23b-27b	---	UC9818/4	Arp.
7	<i>el-Es'iletü's-semâniyye 'aşar ve ecvibetühâ 'ale'l-'aşar</i>	Ahmed el-Hifni (ö. 1181/1767)	28a-31a	---	UC9818/5	Arp.
8	<i>Risâle fî kavli'l-kâil "Eğer benden küfür sadır olduysa"</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	195a-195b	---	UC3521/17	Arp.
9	<i>el-Ecvibe ilâ es'ileti Muhammed b. Titlav el-Karati</i>	Davud el-Atuşî	18a-23a	---	UC9818/3	Arp.
10	<i>El-Ecvibe ilâ es'ileti Muhammed b. Titlav el-Karati</i>	Hadis el-Mecdi	12b-17b	---	UC9818/2	Arp.
11	<i>Risâle 'ale'd-Dürer ve'l-Gürer fî mevdi'i sehv ve zelal ve mevâki'â habt ve halel</i>	İbrahim b. Muhammed	6b – 72b	XII./XVIII. asır	UC1399/7	Arp.
12	<i>Risâle fî'l-mesâil</i>	?	71b-75b	---	GE1030/2	Arp.
13	<i>Risâle fî enne'l-İslâm yeşratu't-teberrî 'ani'd-dini'l-evvel</i>	?	171b-173b	---	UC3533/36	Arp.

1.3.3. Değerlendirme

Kütüphanede bulunan risâlelerden 24'ü içeriklerinde birbirinden farklı fikhî meseleleri bulunduran veya Kelam ilmi gibi farklı dallarla bağlantısı bulunan risâlelerdir. Bu sebeple söz konusu eserler, “muhtelif risâleler” başlığında ele alınmıştır. Bu risâlelerden 11'inin matbûları bulunmaktadır. 13'ünün ise henüz bas-kısı yapılmamıştır. Kütüphanede Bedrürreşîd'in⁹³ *Risâle fî elfâzı'l küfr* risâlesi 3 nüsha, İbn Nüceym'in risâleleri 3 nüsha ve İbrahim b. Muhammed'in *Risâle 'alêd-Dürer ve'l-Gürer fî mevdî'i sehv ve zelal ve mevâki'a habt ve halel* risâlesi 2 nüsha olarak mevcuttur.

İstinsah tarihi en eski olan risâle Bedrürreşîd'in *Risâle fî elfâzı'l küfr*'üdür ve hicrî 967 yılında istinsah edilmiştir. Telif tarihi en eski olan risâle ise hicrî VII. asırda kaleme alınmış olan Şehabeddin el-Bûnî'nin⁹⁴ *Risâletü'l-ed'iyye li-eyyâmi Arafat sebete 'alâ tertîbi'l-usbû'* isimli risâlesidir. el-Bâbertî'nin⁹⁵ *Risâle fî tercihi mezhebi'l-Hanîfe'si* hicrî 1127'de, Minkârizâde'nin⁹⁶ *Risâle fî kavli'l-kâil* “in fe'altü kezâ fehüve kâfir”i hicrî 1081, *Milleti İbrahim Aleyhisselam Hususunda Olan Sual Cevab Risâlesi* 1323'te, Kemalpaşazâde'nin *Risâletü'l-ma'mûle fî tashîhi lafzi'z-zındîk*'i 1184'te İbn Nüceym'in risâleleri hicrî XI., Şürûnbülâlî'nin risâleleri hicrî XII., İbrahim b. Muhammed'in *Risâle 'alêd-Dürer ve'l-Gürer fî mevdî'i sehv ve zelal ve mevâki'a habt ve halel*'i ise hicrî XII. asırlarda istinsah edilmiştir. *Risâle-i Kadızâde (Risâle-i Mebhas-i İman)* ile *Milleti İbrahim Aleyhisselam Hususunda Olan Sual Cevab Risâlesi* Osmanlıca'dır. Diğer 22 risâle ise Arapça telif edilmiştir.

Bedrürreşîd'in *Risâle fî elfâzı'l küfr*'ü, İbn Hacer'in *Risâle fî'l-mesâil*'i, Kemalpaşazâde'nin *Risâletü'l-ma'mûle fî tashîhi lafzi'z-zındîk*'i, Kadızâde'nin *Risâle-i Kadızâde (Risâle-i Mebhas-i İman)*'ı, er-Remlî'nin *Risâle fî'l-cevâb 'an mes'âleti men kâle* “in fe'ale kezâ fehüve kâfir”i, Şeyhülislam Minkârizâde'nin

93 Hayatı ve eserleri hakkında kaynaklarda çok az bilgi vardır: bk. ez-Zirikli, a.g.e., VI, s. 37.

94 Adı Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Yûsuf el-Kureşî el-Bûnî'dir. Cezayir sahilinde Konstantin vilâyetine bağlı Bûne kasabasında doğmuştur. Mısır'da yaşadığı, Kahire'de vefat ettiği ve Karâfe Mezarlığı'na defnedildiği dışında hakkında bilgi yoktur. Daha çok havass ilimleriyle meşgul olmuştur. Şemsü'l-ma'ârifî'l-kübra isimli eseri meşhurdur. Bk. el-Bağdadî, a.g.e., I, s. 90; Uludağ, “Bûnî, Ahmed b. Ali”, s. 416-417.

95 710'dan (1310) sonra doğduğu bilinmektedir. Memleketi olan Bayburt'a (Arapça kaynaklarda Bâbirt) nisbetle Bâbertî, Anadolu'ya nisbetle Rûmî, Mısır'da (Kahire) vefat etmiş olması sebebiyle de Mısırî nisbe-riyle anılmaktadır. Süyûtî ve ondan nakilde bulunan Şah Veliyullah ed-Dihlevî ile Leknevi gibi âlimlerin onu Bağdat yakınlarındaki Bâbertâ köyüne nisbet etmeleri, buradan yetişen âlimlerin de Bâbertî nisbe-siyle anılmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Rûmî nisbesi de onun Bâbertâ'ya değil Bayburt'a nisbet edilmesi gerektiğini teyit etmektedir. 40'tan fazla eseri vardır. En meşhurları: *el-İnâye ve Şerhu akîdeti ehli's-sünne ve'l-cemâ'a*'dır. Bk. el-Bağdadî, a.g.e., I, s. 171; ez-Zirikli, a.g.e., VII, s. 271; el-Kehhâle, a.g.e., XI, s. 298-299; Bursalı, a.g.e., s. 221-222; Aytekin, “el-Bâbertî”, 377-378.

96 Hayatı ve eserleri için bk. İpşirli, “Minkârizâde Yahya Efendi”, s. 114-115.

Milleti İbrahim Aleyhisselam Hususunda Olan Sual Cevab Risâlesi ve *Risâle fi kavli'l-kâil in fe'altü kezâ fehüve kâfir'i*, Âlim Muhammed'in *Risâle fi kavli'l-kâil "Eğer benden küfür sadır olduysa"*sı ve müellifi belli olmayan *Risâle fi enne'l-İslâm yeşratü't-teberrî 'anı'd-dini'l-evvel* isimli risâlesi; her ne kadar işledikleri konularla ilgili fikhî çıkarımlar içerse de esasen bunlar akâid konularıyla ilgili eserlerdir. Diğer taraftan Kemalpaşazâde'nin *Risâle fi tabakâtü'l-müctehidîn'i*, İbn Nüceym'in *Risâle fi mâ zabetahû ehlü'n-nakli fi haberi'l-fasl (fi't-ta'ni ve tâ'ün)*'u ve Şürünbülâlî'nin *İs'âdi âli Osmani'l-Mükerrem bi-binâi Beytillahi'l-Muharrem'i*; tarih bilgileri ve tabakâtü'l-fukahâ ile ilgilidir. *Risâle fi tercihi mezhebi'l-Hanîfe* ve *el-Kavlü'n-nakî fi'r-reddi 'ale'l-müfteri* isimli risâleler Hanefi mezhebinin fazileti ve bu mezhebe yöneltilen ithamların reddiyesi hususlarını işlemektedir. Ebu'l-Ferec Receb el-Bağdâdî'nin⁹⁷ *er-Risâle*'si genel olarak ilmin özel olarak da fıkıh ilminin faziletinden bahsetmektedir. Şehabeddin el-Bûnî'nin *Risâletü'l-ed'iyye li-eyyâmi Arafat sebete 'alâ tertibi'l-usbû'* isimli risâlesi Arafat günlerinde farklı yer ve zamanlarda okunacak duaların cem olduğu bir risâledir. Hifnî'ye⁹⁸ ait olan 2 risâle fıkıh dalında sorulmuş muhtelif soru ve cevapları içermektedir. Süyûtî'nin *Risâletü'l-keâm fi'l-Besmele*'si besmelenin ayet olup olmadığı ile ilgili tartışmaları ele alarak tefsir disiplinine dair meseleleri ele almış olsa da bununla alakalı muhtelif fikhî hükümler de bu risâlede yer almaktadır. Müellifi belli olmayan *Risâle fi'l-mesâil* ise konu tertip ve bütünlüğüne riayet etmeksizin abdest, namaz, cenaze, zekât, oruç, hibe gibi konularda kısa bilgiler içermektedir. Davud el-Atîşî⁹⁹ ve Hadis el-Mecdî¹⁰⁰ ye ait risâleler aynı isimle kaydedilmiş olsa da farklı risâlelerdir. Bu risâleler birçok farklı fikhî soru ve bunların cevaplarını ihtivâ etmektedir.

97 Hayatı ve eserleri için bk. Kallek, "İbn Receb", s. 243-247.

98 1101/1690 yılında Mısır'ın Bilbis şehrinin Hafnâ köyünde doğdu. Hafnâvi ve Hafnevî nisbeleriyle de anılır. On dört yaşında tahsil için Kahire'ye giderek Ezher'e kaydoldu. Şâfiî fikhî başta olmak üzere usûl-i fıkıh, tefsir, hadis, kelâm, mantık, nahiv, aruz gibi ilim dallarında geniş bir birikime sahip olan Hifnî, Ezher'de bu ilimleri okutmaya başladığı yıllarda tasavvufa ilgi duyup Mukrî diye tanınan Şeyh Ahmed eş-Şâzelî'ye intisap etti. Daha sonra Halvetiye tarikatı şeyhi Kutbüddin el-Bekrî'ye intisap etti. 1171/1758 Ezher şeyhliğine getirildi. 1181/1767 tarihinde Kahire'de vefat etti ve Karâfe Mezarlığı'na defnedildi. Meşhur Hanefî âlimi İbn Âbidîn, Hifnî'nin soyundandır. Bk. ez-Zirikli, *a.g.e.*, VII, s. 4; Kehhâle, *a.g.e.*, X, s. 15-16; Kallek, "Hifnî", s.498.

99 Hayatı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

100 Hayatı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

2. GENEL DEĞERLENDİRME

2.1. Müelliflerin Vefat Tarihleri Bakımından

2.1.1. Matbûları Bulunan Yazma Risâleler

Tablo 1:

	Usûl-i Fıkıh	Fürû-i Fıkıh	Muhtelif Risâleler	Toplam
Vefat tarihi bilinen müelliflerin risâleleri	4	130	11	145
Vefat tarihi bilinmeyen müelliflerin risâleleri	-	-	-	-
Müellifleri bilinmeyen risâleler	-	-	-	-
Toplam	4	130	11	<u>145</u>

2.1.2. Matbûları Bulunmayan Yazma Risâleler

Tablo 2:

	Usûl-i Fıkıh	Fürû-i Fıkıh	Muhtelif Risâleler	Toplam
Vefat tarihi bilinen müelliflerin risâleleri	2	57	8	66
Vefat tarihi bilinmeyen müelliflerin risâleleri	-	10	3	13
Müellifleri bilinmeyen risâleler	2	52	2	56
Toplam	4	119	13	<u>136</u>

2.1.3. Tüm Risâleler

Tablo 3:

	Usûl-i Fıkıh	Fürû-i Fıkıh	Muhtelif Risâleler	Toplam
Vefat tarihi bilinen müelliflerin risâleleri	6	187	19	212
Vefat tarihi bilinmeyen müelliflerin risâleleri	-	10	3	13
Müellifleri bilinmeyen risâleler	2	52	2	56
Toplam	8	249	24	<u>281</u>

İnebey Kütüphanesi'nde bulunan fıkıhla ilgili 281 risâleden 225'inin müellifleri bellidir. Bunlardan 212 risâlenin müelliflerinin vefat tarihi bilinmektedir. 13 risâlenin müelliflerinin vefat tarihi hakkında bilgi yoktur. Kütüphanede bulunan

56 fıkıh risâlesinin ise müellifi bilinmemektedir ve hepsi yazma olarak günümüze ulaşmış eserlerdir. Matbûları bulunmayan 136 risâleden müellifi bilinen 78 risâlenin 66'sının müellif vefat tarihi bilinirken geri kalan 13'ünün müellif vefat tarihi bilinmemektedir.

2.2. Risâlelerin Yazıldıkları Asırlar Bakımından

2.2.1. Telif Tariflerine Göre

Tablo 4:

<u>Asırlar (Hicri/Miladi)</u>	<u>Müellif Sayısı</u>	<u>Risâle Sayısı</u>
II./VIII.	1	1
III./IX.	---	---
IV./X.	1	1
V./XI.	1	1
VI./XII.	---	---
VII./XIII.	1	1
VIII./XIV.	4	4
IX./XV.	8	25
X./XVI.	18	66
XI./XVII.	18	89
XII./XVIII.	9	13
XIII./XIX.	1	11
Toplam	<u>62</u>	<u>212</u>
Tarihi Bilinmeyenler	13	13
Müellifi Bilinmeyenler	---	56
Toplam		<u>281</u>

İnebey Kütüphanesi'ndeki fıkıh risâlelerinin önemli bir kısmının X/XV. ve XI/XVI. asırlarda yaşayan müellifler tarafından telif edildiği görülmektedir. Bu tarih aralığı aynı zamanda Bursa'nın başkent olduğu dönemin hemen sonrasına denk düşmektedir. Kütüphanedeki risâlelerin telif tarihlerinin bu dönemde yoğunlaşmasının birçok sebebi olabilir, ancak bu sebeplerden birinin Bursa'nın başkent olmasıyla alakalı olma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Vefat tarihi bilinen 62 müelliften 36'sı bu iki asırda yaşamışlardır. IX./XIV. ve XII./XVIII. asırlarda yaşayan

müellifleri de kattığımızda bu sayı 53'ye ulaşmaktadır. X./XV. asırda 66 risâle, XI./XVI. asırda ise 89 risâle bulunmaktaysa da bu risâlelerin 41'i İbn Nüceym'e, 60'ı ise Şürünbülâlî'ye aittir. Müellifi bilinen 225 risâle, 75 müellif tarafından yazılmıştır.

2.2.2. İstinsah Tarihlerine Göre

Tablo 5:

Asırlar (Hicri/Miladi)	Risâle Sayısı
IX./XV.	1
X./XVI.	12
XI./XVII.	54
XII./XVIII.	87
XIII./XIX. - XIV./XX.	11
Toplam	165
İstinsah Tarihi Bilinmeyen	116
Toplam	281

Kütüphanedeki istinsah tarihi bilinen en eski fıkıh risâlesi hicrî 866 tarihinde istinsah edilmiş olan, Hoca Paşa Muhammed b. Muhammed el-Hâfız el-Buharî'ye (ö. 822/1420) ait olan *Risâle-i ilmihâl*'dir. İstinsah tarihi günümüze en yakın olan risâle ise müellifi belli olmayan, 1334/1915 tarihinde istinsah edilmiş GE2627/2 demirbaş numaralı *Risâle fi'l-cenâiz(2)*'dir. İbn Nüceym ve Şürünbülâlî'nin risâlelerinin istinsah edilme tarihleri olan XI./XVII. ve XII./XVIII. asırlar, en çok risâlenin istinsah edildiği asırlardır. İstinsah tarihi bilinen 165 risâleden 153'inin X/XVI, XI/XVII ve XII./XVIII. asırlarda istinsah edilmiş olması, bu üç asırda fıkıh risâlelerine rağbetin yoğunluğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu tarih aralığı Osmanlı Devleti'nin siyasî ve ilmî olarak en güçlü dönemleri ve sonrasına denk düşmektedir. Bu bakımdan risâle türü eserlerin bu dönemde yoğunlaşması, bir tekâmülün neticesinde Osmanlı ilmî literatüründeki yerine ulaştığını göstermektedir. 116 risâlenin ise istinsah tarihi bilinmemektedir.

2.3. Risâlelerin Konuları Bakımından

2.3.1.

Tablo 6:

ANA BAŞLIK	ALT BAŞLIK	İKİNCİ ALT BAŞLIK	RİSALE SAYISI	TOPLAM
Usûl-i Fıkıh	---	---	8	8
Fürû-i Fıkıh				249
	<i>İbadetler</i>		(104)	
		Temizlik	13	
		Namaz	46	
		Oruç	4	
		Hac	7	
		Kurban-Nezr	3	
		Helaller-Haramlar	22	
		Genel	9	
	<i>Şahıs Hukuku</i>	---	11	
	<i>Aile Hukuku</i>	---	13	
	<i>Eşya Hukuku</i>	---	35	
	<i>Borçlar Hukuku</i>	---	20	
	<i>Miras Hukuku</i>	---	21	
	<i>Yargı Hukuku</i>	---	24	
	<i>Ceza Hukuku</i>	---	10	
	<i>Devlet (idare) ve Savaş Hukuku</i>	---	11	
Muhtelif	---	---	24	24
Tüm Risâleler				281

İnebey Kütüphanesi'nde bulunan fıkıh ile ilgili risâlelerin en çok risâle içeren ana başlığı “fürû-i fıkıh”tır. Bu çalışmada 9 alt başlık içerisinde incelenen fürû-i fıkıh risâlelerinin toplam sayısı 249’dur. Fürû-i fikhin alt başlıklarından en çok üzerinde çalışılan konu 104 risâleden oluşan “ibadetler” konusudur. İbadetlerle ilgili yazılmış risâleler ise 7 alt başlık altında toplanmaktadır. Münferit olarak üzerinde en çok risâle yazılmış olan konu, bu alt başlıklardan biri olan “namaz”

bahsi olup konuyla ilgili toplam 46 risâle bulunmaktadır. Eşya hukuku hakkında 35 risâle bulunması da dikkate değer bir husustur. “Kurban-Nezr” hakkında 3, “oruç” hakkında 4 risâle bulunması dikkate alındığında, kütüphanede hakkında en az risâle bulunan konuların bu ikisi olduğu söylenebilir.

Telif tarihleri baz alınarak risâlelerin konu yoğunluğu ele alınacak olursa, X./XVI. asır ile XI./XVII. asırda yoğunlaşmış olan risâlelerin sayıca en çok “eşya hukuku” konusunda yazıldığı görülmektedir. Bu iki asırda eşya hukukuna dair 33 risâle telif edilmiştir. X./XVI. asırda bu konu hakkında telif edilen 20 risâle bu asırda yazılan tüm risâlelerin 1/3'lük kısmını teşkil etmektedir. “Eşya hukuku”nu 20'şer risâle ile “namaz” ve “yargı hukuku” konuları takip etmektedir. “Borçlar hukuku” konu başlığında bu iki asırda telif edilen risâle sayısı 14 iken, “aile hukuku” ve “devlet-idare hukuku” konularında ise 10'ar risâle kaleme alınmıştır. “Helaller ve haramlar” ile “muhtelif risâleler” başlıkları altındaki 9'ar risâle de bu iki asırda yazılmıştır.

İstinsah tarihleri bakımından risâlelerin ele aldıkları konular incelendiğinde XI./XVII. asırda “eşya hukuku” konusunda 16 risâle istinsah edilmiştir. Risâle istinsahının en yoğun olduğu dönem olan XII./XVIII. asırda 87 risâle istinsah edilmiştir. Bu asırda istinsah edilen risâlelerin en çok ele aldıkları konular şöyledir: “Eşya hukuku” 12 adet; “Namaz” 11 adet; “Borçlar hukuku” 10 adet; “Aile hukuku” 6 adet. Yine bu asırda “Temizlik”, “Helaller-Haramlar”, “Şahıs hukuku”, “Yargı hukuku”, “Ceza hukuku”, “Devlet-İdare hukuku” ve “Muhtelif Risâleler” konularında 5'er risâle istinsah edilmiştir.

SONUÇ

İnebey Kütüphanesi'nde bulunan yazma fıkıh risâlelerinin toplam sayısı 281'dir. Mükerrerleri dâhil bu sayı 426'ya ulaşmaktadır. 136 risâle günümüze, matbûları olmayıp yazma olarak ulaşmış, diğer 145 risâle ise neşredilmiştir. Bunlardan 140'ı matbû olup, 5'i yüksek lisans tezi olarak çalışılmış ve tahkik edilmiştir.

Risâlelerin telif tarihi itibarıyla en eski olanı Hasan-ı Basrî'nin (ö. 110/728) *Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn* isimli risâlesi, en geç olanları ise Âlim Muhammed b. Hamza'nın (ö.1204/1789) 11 risâlesidir. 446 risâleden 165'inin istinsah tarihi bilinmektedir. İstinsah tarihi bilinen risâlelerden en eski olanı, 866/1461 senesinde istinsah edilmiş ve Hoca Paşa Muhammed b. Muhammed el-Hâfız el-Buhârî'ye (ö. 822/1420) ait olan *Risâle-i ilmihâl*'dir. Bununla birlikte HC289/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı ve Ebu'l-Kâsım İsmail b. el-Hüseyn el-Beyhâkî'ye (ö. 402/1012) ait olan *Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda*'nın sonunda 597/1200 tarihli temellük kaydı bulunmaktadır. Dolayısıyla istinsah tarihi bilinmese de ka-

naatimizce en eski risâlenin bu olduğu anlaşılmaktadır. Günümüze en yakın istinsah tarihli risâle ise 1334/1915’de yazılmış ve GE2627/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan *Risâle fi’l-cenâiz(2)* isimli risâledir.

Üç ana başlık altında toplanan risâlelerden 8’i usûl-i fıkıh, 249’u fûrû-i fıkıh, 24’ü ise muhtelif fıkıh konuları ile ilgilidir. Fûrû-i fıkıh risâleleri 9 başlık altında toplanmış olup, en çok risâle ihtiva eden başlık 104 adet ile “ibadetler” kısmıdır. Hakkında en çok risâle yazılan konu ise ibadetler bölümünün alt başlığı olan “namaz” bahsidir. Bu konuda 46 risâle bulunmaktadır. En az risâlenin bulunduğu konu ise 3 risâle ile “kurban-nezr”dir. Kütüphanede en çok nüshası bulunan risâle ise Molla Fenâri’ye (ö. 834/1431) ait olan *Risâle-i şurûtu’s-salât*’tır. Bu risâlenin 16 nüshası bulunmaktadır. Kütüphanede 60 risâlesi bulunan Şürûnbülâlî ise bu türde en çok telifi bulunan müelliftir.

56 risâlenin müellifi belli değildir. Müellifi belli olan 225 risâle, 75 müellif tarafından yazılmıştır. Bu 75 müellifin 13’ünün vefat tarihi bilinmemektedir. Vefat tarihi bilinen 62 müelliften 57’si VIII./XIV. – XII./XVIII. asırlar arasında yaşamıştır.

Dil itibariyle mevcut risâlelerin 25’i Osmanlıca, 2’si Farsça, 254’ü ise Arapçadır.

İnebey Yazma Eser Kütüphanesi’nde bulunan fıkıh risâlelerinin neredeyse yarısını teşkil eden 136 risâle, günümüze sadece yazma haliyle ulaşabilmiştir. Mevcut birikimin kaybolmaması, gelecek nesillere aktarılması ve geçmişin ilim mirasından istifade ederek daha kuvvetli bir gelecek inşâ edilmesi ancak, bu risâleler üzerinde yapılacak çalışmalarla mümkündür. İlim ehlinin ve insanlığın ufkunu genişletecek bağların tesisi ve takviyesi için bu hazine, kendisine gerekli ilginin gösterilmesini beklemektedir.

Kaynakça

- AKSOY, Hasan, “Kınalızâde Ali Efendi”, *DİA*, XXV, 416-417.
- ALİM MUHAMMED, *Risâle fi Kırâati âyete’l-Kürsî edbâri’s-salavâti’l-mektûbe*. İnebey Ktp., nr. UC1230/2.
- ANAMERİÇ, Hakan, “Bursa Yazma ve Eski Eserler Kütüphanesi”, *Türk Kütüphaneciliği*, (2005): 467-470.
- APAYDIN, H. Yunus, “İbn Ebû Zeyd” *DİA*, XIX, 451-453.
- ARSLAN, Fikret, Osmanlı-Türk Alimleri’nin Irak Ve Cezire’deki Arap Edebiyatı İle İlgili Çalışmaları., *Edebiyat Dergisi*(15), (2006): 67-78.
- ATEŞ, Mustafa, “Bursa İnebey Kütüphanesi’ndeki Fıkıh Usûlü Kitapları Üzerine Bir Araştırma”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- , (2015). “Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi’nde Bulunan Fıkıh Usûlü Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı IV (14-17 Mayıs 2015, Kütahya)*, 2015: 253-268.

- , *Osmanlı İlim Miras'ında Yazma Fıkıh Usûlü Literatürü –İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Öze-
linde-*, Bursa: Emin Yayınları, 2019.
- AYDIN, İ. Hakkı, “Molla Fenârî”, *DİA*, XXX, 245-247.
- AYDIN, Ömer, *Türk Kelam Bilginleri*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- AYTEKİN, Arif, “el-Bâbertî”, *DİA*, IV, 377-378.
- BİRGİVÎ, M. Muhammed, *Zuhrü'l-müteehhilîn ve'n-nisâ fî ta'rîfi'l-athari ve'd-dimâ*, İnebey Ktp., nr. OR491/1.
- BURSALI, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Meral Yayınları, ty.
- CİCİ, Recep, *Osmanlı Dönemi İslam Hukuku Çalışmaları*, Bursa: Arasta Yayınları, 2001.
- , *Bir Osmanlı Fakihî Âlim Muhammed b. Hamza'nın Fıkıh Risâleleri*, Bursa: Emin Yayınları, 2006.
- CİCİ, Recep, ATEŞ, Mustafa, & KAYA, M. Yaşar, “Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Fı-
kık Usûlü Kitapları: Üzerine En Çok Çalışma Yapılanlar ve Bazı Nâdir Eserler”, *İHAD*, S.31, s. 133-142, 2018.
- ÇELİK, Abbas, “Bir Eğitimci Olarak Zil” *EKEV Akademi Dergisi*, C.1, S.3, 335-343, 1998.
- ed-DARÎR, Abdurrahman, *Risâle fî necâti'l-musallîne'l-hâşi'in*, İnebey Ktp., nr. GE1424/2.
- el-ÂMİLÎ, Bahâüddin, *Risâle fi'l-usûl*, İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, nr. GE38/14.
- el-BAĞDADÎ, B. İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifin*, Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî (MEB, Ofset Baskı), 1951.
- el-HATİB, Mustafa, *Risâle fî iskâti's-salât*, İnebey Ktp., nr. UC1268/2.
- el-İSKİLİBÎ, Mustafa, *Cevâbü't-tahkik li suâli keyfiyeti's-salâti havle Beyti'l-Atik*, İnebey Ktp., nr. GE1982.
- el-KÂRÎ, Ali, *et-Tasrih fî Şerhi't-Tesrih*. thk. Abdü'l-Hakim el-Enis: [http://www.alukah.net/books/
files/book_6174/bookfile/tasreeh.pdf](http://www.alukah.net/books/files/book_6174/bookfile/tasreeh.pdf), (2018, Aralık 9).
- , *Risâle fi'l-Hacci 'ani'l-ğayr*, İnebey Ktp., nr. UC2060/6.
- , *Risâle fi'l-iktidâi fi's-salâti li'l-muhâlif*, İnebey Ktp, nr. UC3496/6.
- el-KEVSERÎ, Zâhid, *Hüsni't-tekadî fî sîreti'l-İmâm Ebi Yûsuf el-Kâdi*, Kahire: el-Mektebetü'l-
Ezheriyetü't-Türâs, 1998.
- ez-ZİRİKLÎ, Hayreddin, *el-A'lâm*, Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyin, 2002.
- İnebey YEK Koleksiyonlar ve Kitap Sayıları*, İnebey YEK sitesi: [http://www.inebey.yek.gov.tr/Home/
Index_?n_id=3](http://www.inebey.yek.gov.tr/Home/Index_?n_id=3), (2019, Şubat 5).
- İPŞİRLÎ, Mehmet, “Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi”, *DİA*, VIII, 348-349.
- , “Minkârizâde Yahya Efendi”, *DİA*, XXX, 114-115.
- İPŞİRLÎ, M., & DEMİR, Ziya, “Sâdi Çelebi”, *DİA*, XXXV, 404-405.
- KALLEK, Cengiz, “Hifni”, *DİA*, XVII, 478.
- , “Hisali Abdurrahman Çelebi”, *DİA*, XVIII, 125-126.
- , “İbn Receb” *DİA*, XX, 243-247.
- KÂTİP ÇELEBÎ, *Keşfü'z-zunûn*, Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-'Arabî, ty.
- KEHHALE, Ö. Rıza, *Mu'cemü'l-müellifin*, Beyrut: Mektebetü'l-Müsennâ, ty.
- KOCA, Ferhat, “İbn Teymiyye, Takıyyüddin”, *DİA*, XX, 391-405.

- , “Molla Hüsrev”, *DİA*, XXX, 252-254.
- KORKMAZ, A. Ali, “Molla Hüsrev’in ‘Velâ’ Hakkındaki Görüşleri Ve Bu Konuda Osmanlı Âlimleri Arasında Yapılan Tartışmalar (Velâ Risâleleri Çerçevesinde)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- MOLLA FENÂRÎ, *Şurûtu’s-salât*, İnebey Ktp., nr. UC1140/4.
- MOLLA HÜSREV, *er-Risâletü’l-vudûüyye fî’r-resâliş-şeria’ti’l-Mustafaviyye*, İnebey Ktp., nr. HC357.
- MUHAMMED b. İbrahim, *Risâle-i Câmîa bi-cemi’i sücûdi’s-sehvi fis-salât*, İnebey Ktp., nr. UC3386/8.
- ÖZEL, Ahmet, “Ali el-Kârî”, *DİA*, II, 403-405.
- , *Haneî Fıkıh Alimleri*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1990.
- , “İbn Nüceym, Zeynüddin”, *DİA*, XX, 236-237.
- ÖZEN, Şükrü, “İbnü’ş-Şihne”, Seriyüddin. *DİA*, XXI, 225-227.
- ÖZER, Hasan, “İbn-i Kemâl ve Tabakâtü’l-Fukahâ Adlı Eseri”, *İHAD*, S. 14, 353-374, 2009.
- ÖZER, Salim, “İbn-i Kemal’in İslam Hukuku Alanındaki Arapça Yazma Risâleleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- ÖZKAN, Halit, “Süyûti”, *DİA*, XXXVIII, 188-198.
- ÖZKAN, S. Hilmi, *Köprülü Amcazâde Hüseyin Paşa, Vezirköprü*, 2010
- PAZARBAŞI, Erdoğan, “Mehmed Efendi, Vâni”, *DİA*, XXVIII, 458-459.
- Risâle fi süneni’s-salâti ve kerâhiyyâtihâ*, İnebey Ktp., nr. UC936/9.
- Risâle fi’s-salât ‘ale’n-Nebî (sav)*, İnebey Ktp., nr. UC2496/1.
- Risâle fi’l-hayzi ve’n-nifâs*, İnebey Ktp., nr. GE4332/8.
- Risâle-i savm*, İnebey Ktp., nr. OR5999/2.
- SABEV, Orlin, “Bulgaristanda Osmanlı Vakıf Kütüphanelerinden Bir Örnek: Sofya Müftüsü Ebu-bekir Efendi Kütüphanesi (1777)”, *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları Ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul-Edirne: Vakıflar Genel Müdürlüğü; Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 297-303, 2012.
- SAKALLI, Talat, “İbn Kutluboğa”, *DİA*, XX, 152-154.
- Şerâiti iktida’i-l-haneî bi’ş-şâfi’i*, İnebey Ktp., nr. UC3521/13.
- ŞEYH HASAN, *Risâle-i kâti’i’l-müfteriyât*, İnebey Ktp., nr. OR3187/11.
- TAŞKÖPRİZÂDE, Ahmed, *eş-Şakâ’iku’n-Nu’mâniyye fi ‘ulemâ’id-Devleti’l-Osmâniyye*, Beyrut: Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, 1975.
- TOK, Vedat Ali, (2008). *Alış Veriş Kitabı*, Ankara: Nasihat Yayınları, 2008.
- TOPAL, Şevket, “Şürünbülâli”, *DİA*, XXXIX, 274-276.
- TURAN, Şerafettin, “Kemalpaşazâde”, *DİA*, XXV, 238-240.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Bûni, Ahmed b. Ali”, *DİA*, VI, 416-417.
- , “Hasan-ı Basrî”, *DİA*, XVI, 291-293.
- YAŞAROĞLU, M. Kamil, “Molla Gürânî”, *DİA*, XXX, 248-250.
- YAVUZ, Y. Şevki, “Taşkoprizâde Ahmed Efendi”, *DİA*, XL, 151-152.
- YAYLA, Mustafa, “Hâdimî, Ebu Said”, *DİA*, XV, 24-26.
- YÜKSEL, Emrullah, “Birgivi”, *DİA*, VI, 191-194.